

Zatopené obce Harvelka a Riečnica. Vplyv vysídlenia na ich obyvateľov / Flooded villages Harvelka and Riečnica. The Impact of Displacement on Their Inhabitants

Katarína Mlichová

Abstrakt

Predkladaný článok je akýmsi pokračovaním príspevku autorky z roku 2018 a opäť sa zameriava na dve kysucké obce, Harvelku a Riečnicu, ktoré ich vtedajší obyvatelia museli opustiť z dôvodu výstavby Vodárenského diela Nová Bystrica, ktoré v súčasnosti plní úlohu významného zdroja pitnej vody pre kysucký región. K vysídľovaniu obyvateľstva dochádzalo postupne, jeho počiatkom bolo rozhodnutie o stavbe na tomto území, ktoré vydalo Ministerstvo lesov a vodohospodárstva ČSSR 12. februára 1970. Prostredníctvom písomných prameňov, literatúry a predovšetkým prostredníctvom svedectiev rodákov získaných počas kvalitatívneho výskumu nasledujúci text sprostredkováva a popisuje vplyvy vysídlenia na vtedajších obyvateľov Harvelky a Riečnice a ich väzbu na stratený domov. Zároveň tiež popisuje fenomén vysídlenia z dôvodu realizácie rozvojových projektov ako takého.

Abstract

This article is a continuation of the author's article published in 2018 and again focuses on two villages in the Kysuce region, Harvelka and Riečnica, which residents had to abandon due to the construction of the Nová Bystrica reservoir, which currently serves as an important source of drinking water for the region. The displacement of the population was taking place gradually, beginning on February 12, 1970, when the Ministry of Forests and Water Management of the Czechoslovak Socialist Republic issued the building permit. Through written sources, literature and the testimonies of displaced people obtained during the qualitative research phase, this article deals with the displacement of the inhabitants of Harvelka and Riečnica and their connection to their home. It also describes the phenomenon of displacement due to development projects.

Kľúčové slová: Harvelka; Riečnica; Nová Bystrica; priehrada; orálna história; vysídlenie; rozvojový projekt; vysídlenie kvôli rozvojovému projektu.

Key Words: Harvelka; Riečnica; Nová Bystrica; dam; oral history; displacement; development project; development-induced displacement.

Úvod

V krajine severného Slovenska, v regióne zvanom Kysuce, dominuje už niekoľko desaťročí Vodárenské dielo Nová Bystrica, ktorého výstavba si vyžiadala zatopenie a úplné vysťahovanie obyvateľstva dvoch obcí – Harvelky a Riečnice. Dôvodom výstavby nádrže bol nedostatok pitnej vody nielen v okrese Čadca, v ktorom sa obe obce nachádzali, ale i v priľahlom okrese Žilina.¹ Vybudovaná bola v rokoch 1983–1989. Dnes je nádrž pri maximálnom stave naplnenia schopná zachytiť až 34 miliónov m³ vody, ktorá je po upravení dopravovaná prostredníctvom skupinového vodovodu do ďalších oblastí severného Slovenska. Akútny nedostatok pitnej vody sa tak na Kysuciach vybudovaním tohto diela a jeho uvedením do prevádzky vyriešil. Okrem zabezpečovania stáleho odberu vody pre úpravňu vody na zásobovanie okresov Čadca a Žilina pitnou vodou je jeho účelom aj znižovanie povodňovej vlny. Zároveň má toto dielo aj hydroenergetický potenciál využívaný dvomi malými vodnými elektrárnami.

Predkladaný článok nadväzuje na príspevok *Zatopené obce Harvelka a Riečnica* z čísla 2018/1. Predmetom príspevku z roku 2018, ktorý mal poslúžiť ako vstup do problematiky vysídľovania obyvateľstva kvôli potrebám národného hospodárstva, bol popis charakteru samotných obcí, spôsobu života ľudí v nich a popis udalostí výstavby diela od momentov, kedy sa o ňom len uvažovalo. Preto poznajúc už realie obcí a okolnosti výstavby diela si môže tento príspevok dovoliť pozrieť sa na udalosti v širšej perspektíve, na pozadí fenoménu nedobrovoľného vysídlenia obyvateľstva z dôvodu realizácie rozvojového projektu. Nedobrovoľné odchody a vykorenenie z miesta vplyvajú na zasiahnuté obyvateľstvo hneď v niekoľkých smeroch a práve tým bude v tomto príspevku venovaná pozornosť. Popisy a závery o týchto vplyvoch vychádzajú hlavne z výpovedí narátorov a subjektivita, ktorou sú zafarbené, je vnímaná ako prínos, nakoľko cieľom realizovaného výskumu bolo zachytiť osobnú skúsenosť a prežívanie týchto udalostí ich priamymi účastníkmi.

Realizácia rozvojových projektov má vplyv (negatívny či pozitívny) na oveľa širšie okolie, než by sa mohlo na prvý pohľad zdať. Zasiahnuté nebývajú len osoby, ktoré musia svoje dovtedajšie pôsobisko fyzicky opustiť, ale aj širšie okolie záplavovej oblasti a ľudia všade tam, kde títo vysídleni prichádzajú. Obzvlášť je tomu tak v prípadoch, u ktorých dochádza k veľkoplošnému presídleniu istej skupiny ľudí na jedno rovnaké miesto. Ukazuje sa však, že tými, ktorí bývajú zasiahnutí najväčšími, sú samotní vysídleni. Rozvojové projekty, ktoré sú realizované

¹ Napriek relatívne vysokému ročnému úhrnu zrážok na Kysuciach bol v tomto regióne problém s nevyrovnanosťou prietokov a stavba bola opatrením, ako tok stabilizovať. Zdroj: GERÁT, Rudolf: *Kysucké premeny*. Čadca 1987, s. 12–13.

v *prospech všetkých* ich paradoxne často naopak ochudobňujú a to nielen ekonomicky. Práve oni musia najviac obetovať – zmeniť plány do budúcnosti, opustiť svoje dom(ov)y, pretrhať rodinné zväzky a priateľstvá, vzdať sa poznaného a mnoho ďalšieho. Práve títo zaznievajú z tohto príspevku najviac. Boli to práve oni, na koho bol výskum zameraný, a s ktorými boli vedené rozhovory.

Metodológia

Tak, ako príspevok z roku 2018, i tento vychádza z dielčích poznatkov a záverov niekoľkoročného výskumu autorky. Výskum sa zakladal na štúdiu literatúry a prameňov, pozorovaní, práci s informátormi, monitorovaní internetových zdrojov a hlavne na metóde orálnej histórie.² Prínos metódy orálnej histórie čitateľom časopisu *Memo* asi nie je potrebné vysvetľovať detailne. Napriek tomu nasleduje aspoň krátka stať o troch veľmi prínosných momentoch vedenia rozhovorov, ktoré mali pre takýto typ výskumu a tému veľkú cenu.

Prvým bola možnosť zachytenia verbálneho prejavu, pretože súčasťou analýzy získaných dát bol aj spôsob, akým narátori odkomunikovali svoje dojmy a zážitky. Ako už bolo uvedené v predchádzajúcom príspevku, pre obe obce bolo charakteristické špecifické a vzájomne podobné nárečie. Harvelčania a Riečničania mali, resp. niektorí dodnes majú, tendencie hovoriť veľmi krátko a bez dlžňov, ako aj používať skomolené a prispôsobené výrazy. Toto nárečie bolo stále badať v ústnom prejave narátorov, ktorí si azda ani neuvedomujú, akého významu je táto skutočnosť.³ Tú si v rovnakom prostredí všimla aj Veronika Olbertová, ktorá udržanie dialektu popísala ako „moment identifikovania sa s obcou, lokálnou kultúrou a regiónom“⁴ a len ťažko by mohol byť zaradený do procesu vytvárania záverov bez využitia tejto metódy.

Ďalším veľavravným momentom bol i neverbálny prejav, ktorý bolo vďaka priamemu kontaktu možno odpozorovať. Vyjadrovanie emócií, ktoré bolo u narátorov časté, sa ukázalo byť dôležitým faktorom, i keď interpretácia emócií

² Celkovo bolo do výskumu za účelom rozhovoru zapojených 21 osôb – 10 narátorov a 11 narátoriek. Z Harvelky pochádzalo 12 osôb a zvyšný počet pochádzal z Riečnice. Najstarší narátor sa narodil v roku 1924 a najmladší v roku 1977. Ich identita v príspevku nie je plne odhalená, i keď všetci podpísali pred nahrávaním rozhovoru dohodu o poskytnutí súhlasu na spracovanie a zverejnenie informácií. Právo na použitie ich neanonymizovaných svedectiev pre tento príspevok by ale mohlo byť sporné.

³ V tomto príspevku nie sú výroky narátorov uverejnené vo fonetickom prepise, ktorý by síce dokázal prítomnosť dialektu, no komplikoval by plynulosť čítania. Pre tento účel sú tiež výpovede v niektorých prípadoch mierne štylisticky upravené a len niektoré nárečovo zafarbené slová ostávajú v pôvodnom znení.

⁴ Citované z: OLBERTOVÁ, Veronika: *Potopená kultúra*. Nitra 2012, s. 21.

by mohla byť témou samou o sebe. Spomínanie na odchody a pripomínanie si nemožnosti návratu boli pre narátorov po emočnej stránke tými najťažšími časťami rozhovoru. U viacerých sa pri týchto témach objavili nenápadné slzy, či dokonca plač. Boli to práve tieto spomienky, pri ktorých sa narátori emočne najviac prejavili, a to aj napriek tomu, že u viacerých to neboli jediné smutné situácie, na ktoré prišla reč. Takéto pocity nevyvolalo ani spomínanie na ťažké obdobie vojny, či na smrť blízkych. Emočné prejavy teda niesli istú výpovednú hodnotu o tom, aký dôležitý medzník v ich životoch výstavba vodnej nádrže znamenala.

Nečakaný prínos sa ukázal v tých prípadoch, kedy boli rozhovory uskutočňované v domácom prostredí narátorov. Nejedná sa síce o priamy prínos metódy ako takej, ale hodnota toho, čo bolo vďaka osobnému stretnutiu možné vidieť, sa ukázala byť veľmi vysoká. Vďaka takémuto druhu kontaktu sa nielenže otvorili narátori sami, ale otvorila sa i ďalšia zo skrytých sfér, ktorá bola pre výskum dôležitá – ich súčasný dom(ov). Kúsok z kysuckej prírody a obraz ich vtedajšieho domu si podaktorí priniesli so sebou i do nového prostredia. V záhrade dnes majú kvety z ich pôvodnej záhrady, stromy, ktoré si vypestovali z malého štiepka. Fotky harvelských a riečnických kopcov, stromov, polí a ich domov zdobia steny nejednej domácnosti. To, ako si Harvelku či Riečnicu v ich súčasných bydliskách pripomínajú nielenže nebolo až do obdobia konania predmetného výskumu nijako zhodnotené, tieto informácie sa vlastne nikde, ani v početnej primárnej literatúre o obciach, nenachádzali „Nedobrovoľné vysídľovanie obyvateľstva“.⁵

Nedobrovoľné vysídľovanie obyvateľstva možno vnímať a definovať rôznymi spôsobmi v závislosti na tom, ako a prečo k nemu dochádza. V tom najjednoduchšom vysvetlení by sa dala použiť definícia, ktorú využíva Seteney Shami, a ktorá vysídlenie definuje „ako proces kolektívneho vykorenenia a/alebo vystaňovania ľudí z ich prirodzeného prostredia vyššou mocou“.⁶

Zatiaľ čo v prípade dobrovoľných odchodov, resp. dobrovoľnej migrácie, môžeme odpozorovať isté trendy v tom, kto odchádza (akého veku, pohlavia a pod.), pri odchodoch nedobrovoľného rázu je to z tohto pohľadu o niečo jednoduchšie.

⁵ Niektorí zahraniční autori rozlišujú terminológiu citlivejšie a rozlišujú medzi pojmami *displacement* a *resettlement*. Ani v zahraničnej literatúre však neexistuje úzus v používaní a presnom vymedzení týchto pojmov v rámci danej problematiky. Tento príspevok využíva pre zjednodušenie pojmy *vysídlenie*, *presídlenie*, *vystaňovanie* (obdobne aj *vysídlenec*, *presídlenec*, *vystaňovalec*) ako synonymá. Autorka si však uvedomuje, že si tieto termíny zasluhujú oveľa väčšiu pozornosť a jasné definície.

⁶ Preložené a citované z: SHAMI, Seteney: *The Social Implications of Population Displacement and Resettlement. An Overview with a Focus on the Arab Middle East*. The International Migration Review, Vol. 27, No. 1, 1993, s. 4–5.

Programy nedobrovoľného vysídlenia nediskriminujú, ako trefne poznamenáva Roli Asthana, a ako mnohí ďalší, aj ona si všimla, že pri nedobrovoľnom vysídlení je treba rátať s vyššou mierou nespokojnosti a znepokojením, až strachom.⁷ Toto zistenie ale nie je ničím nečakaným a plynie zo samotného charakteru *ne-dobrovoľnosti* takéhoto procesu. Pokiaľ sa na tieto dva typy migrácie pozeráme cez sociálnu zmenu, charakter sociálnej zmeny pri nedobrovoľných odchodoch je výrazne negatívnejšieho rázu. Zmena so sebou prináša (aspoň spočiatku) istý diskomfort pri oboch druhoch, no v prípade odchodov dobrovoľných sú ľudia akoby ochotnejší tieto dôsledky znášať, pretože sú za takýmto rozhodnutím oni sami. V prípade nedobrovoľných odchodov sú sprievodné ťažkosti umocnené tým, že táto zmena nenastala ako dôsledok rozhodnutia dotknutých osôb.⁸

Pri diskusii o nedobrovoľnom vysídľovaní obyvateľstva je nutné rozlišovať jeho niekoľko základných typov. Jedným z určujúcich faktorov je dôvod vysídlenia obyvateľstva. V tomto prípade môžeme hovoriť o troch základných typoch, pričom platí, že v rámci nich môže dochádzať k prienikom nakoľko nie je netradičné, že jednotlivé faktory spôsobujúce potrebu vysídlenia môžu pôsobiť súčasne. Prvým z nich je (štátne) nariadenie o vysťahovaní, ktoré zabezpečuje realizáciu rozvojového projektu.⁹ Druhým z nich sú záležitosti s politickým podtextom, akými sú napr. vojna, politický prevrat alebo prenasledovanie obyvateľstva. Posledným sú prírodné katastrofy, ktoré majú tiež na svedomí obrovské množstvo ľudí, ktorí musia svoje domovy opustiť nedobrovoľne.¹⁰

Ako už bolo uvedené, tento príspevok vychádza zo štúdia udalostí, ktoré súvisia s fenoménom nedobrovoľného vysídlenia z dôvodu realizácie rozvojového projektu.¹¹ V takýchto prípadoch ide o nenávratný krok, po ktorom návrat do pôvodných obydlií nebýva možný, čím sa zásadne líši napríklad od vysídlenia kvôli prírodným katastrofám, ktoré býva vo veľa prípadoch len dočasné. Na druhej strane býva práve pri tomto type nedobrovoľného vysídlenia ľuďom poskytovaná istá (finančná) kompenzácia.

⁷ ASTHANA, Roli: *Involuntary Resettlement. Survey of International Experience*. Economic and Political Weekly, Vol. 31, No. 24, 1996, s. 1468.

⁸ DE WET, Chris: *Economic Development and Population Displacement. Can Everybody Win?* Economic and Political Weekly, Vol. 36, No. 50, 2001, s. 4637.

⁹ Prvým len v súpise, ich zoradenie nezodpovedá žiadnym kritériám.

¹⁰ Opísané typy sú pre účely tohto príspevku zjednodušené a realita je omnoho komplikovanejšia. Takéto delenie ponúka napr. Seteney Shami. Zdroj: SHAMI, Seteney: *The Social Implications of Population Displacement and Resettlement. An Overview with a Focus on the Arab Middle East*. The International Migration Review, Vol. 27, No. 1, 1993, s. 4–5.

¹¹ V nasledujúcom texte sú všetky odkazy na vysídlenie odkazmi na nedobrovoľné vysídlenie z dôvodu rozvojového projektu (ak nie uvedené inak).

Rozvojové projekty

Najzávažnejšími druhmi rozvojových projektov vo svete, ktoré si zároveň vyžadujú vysídlenie miestneho obyvateľstva, boli a sú projekty vodných elektrární, zavlažovacích nádrží a nádrží na pitnú vodu. Tieto druhy projektov sú väčšinou výsledkom snáh jednotlivých štátov o zlepšenie infraštruktúry, dopravy, energetickej sebestačnosti apod. Najčastejšie prezentovaným dôvodom, ktorý zastrešuje tieto snahy, je národný záujem, no preukázateľným dôvodom výstavby býva nie ojedinele aj propaganda. Aj výstavba Vodárenskej nádrže Nová Bystrica bola prezentovaná práve takto. Podobné odôvodnenia boli pre takéto projekty viac ako príznačné a toho času zaznievali aj z iných oblastí vtedajšieho Československa.

Výstavba vodných nádrží, ako špecifický druh rozvojového projektu, nikdy neprináša okamžitý prospech všetkým a vyžaduje obeť aspoň od časti populácie. Táto časť populácie žije väčšinou v odľahlých a málo zaľudnených častiach krajiny, ktorých vývoj hospodárstva nie je veľmi dynamický.¹² Odôvodnenie pre prípad výstavby vodárenskej nádrže Nová Bystrica tento trend len potvrdzuje:

„Neúnosné hospodárenie na roztrúsených kopicach, nedostatok vody a vodohospodársko-energetické potreby národného hospodárstva rozhodli koncom 60. rokov o výstavbe vodnej nádrže pod sútokom potokov Riečnica a Harvelka. Roku 1970 tu bol uskutočnený vodohospodársky a geologický prieskum a následne prijaté definitívne rozhodnutie, v dôsledku čoho ONV v Čadci zastavil ďalšiu výstavbu v Riečnici a Harvelke.“¹³

Všeobecne sa často jedná regióny, v ktorých je prevažne poľnohospodárstvo zdrojom obživy. Vysídlení sa tak najčastejšie stávajú z poľnohospodárov a z ľudí s najobmedzenejším prístupom k vzdelaniu, príjmom, informáciám a bez politického vplyvu. Výber takýchto miest býval a v niektorých častiach sveta aj ostáva odôvodňovaný možnosťou začlenenia takýchto ľudí (často vnímaných ako nepokrokových) do modernej spoločnosti.¹⁴

¹² THE WORLD BANK: *Involuntary resettlement sourcebook. Planning and Implementation in Development Projects*. Washington, DC 2004, s. 321–322.

¹³ Citované z: GERÁT, Rudolf: *Pamätnica zaniknutých obcí Riečnica a Harvelka*. Čadca 1999, s. 7.

¹⁴ THE WORLD BANK: *Involuntary resettlement sourcebook. Planning and Implementation in Development Projects*. Washington, DC 2004, s. 321–322; a SHAMI, Seteney: *The Social Implications of Population Displacement and Resettlement. An Overview with a Focus on the Arab Middle East*. The International Migration Review, Vol. 27, No. 1, 1993, s. 7; BENNETT, Olivia: *Breaking the Threads. The Real Costs of Forced Resettlement*. Oral History, Vol. 27, No. 1, 1999, s. 39 a DE WET, Chris: *Economic Development and Population Displacement. Can Everybody Win?* Economic and Political Weekly, Vol. 36, No. 50, 2001, s. 4639.

Počty nedobrovoľne vysídlených osôb

Presné počty tých, ktorí boli nedobrovoľne vysídlení zo svojich obydlí primárne kvôli projektu, ktorého účel možno definovať ako rozvojový, neexistujú. Nielenže neexistujú presnejšie štatistiky o tom, koľko je takýchto ľudí celosvetovo, no aj na nižšej úrovni (štátov, regiónov) tieto čísla buď úplne absentujú, alebo ide len o hrubé odhady. Nie je preto možné poskytnúť presnejšie čísla o tom, koľko ľudí bolo na území Československa presídlených. Faktom ale ostáva, že osemdesiate roky, kedy prebiehalo aj vysídľovanie obyvateľov Harvelky a Riečnice sú kvôli počtom projektov a približným počtom vysídlených označované za dekádu vysídľovania.¹⁵

Ani odhadov nie je veľa k dispozícii. Najviac ich k skúmanému obdobiu poskytuje v svojich štúdiách antropológ a sociológ Michael M. Cernea, ktorý sa domnieva, že len za posledné dve desaťročia dvadsiateho storočia sa počet tých, ktorí museli nedobrovoľne opustiť svoje príbytky z dôvodu realizácie rozvojového projektu, pohybuje na číslе 200 miliónov.¹⁶ Pre ilustráciu, v rokoch 1979–1985 výstavby vodných nádrží vysídľili približne 750 000 ľudí, pričom toto číslo vychádza len z projektov Svetovej banky, ktorá asistovala v nie viac ako 8 % z celkového počtu takýchto projektov v rozmedzí uvedených rokov.¹⁷ Pri takýchto číslach sa počet vysídlených obyvateľov z Harvelky a Riečnice zdá byť zanedbateľným číslom, no s takýmto prístupom by rozhodne nesúhlasilo asi 2000 vysídlenecov z týchto obcí.¹⁸

Nedobrovoľné vysídlenie vo výskume

Skúmanie nedobrovoľného vysídlenia sociálnymi vedcami sa začalo vo vyššej miere rozvíjať, aj napriek jeho rozsahu, až v polovici osemdesiatych rokov dvadsiateho storočia. Tento záujem akademickej obce bol reakciou na zvýšené povedomie o tejto problematike, ktoré bolo podnietené väčším odporom zo strany

¹⁵ ASTHANA, Roli: *Involuntary Resettlement. Survey of International Experience*. Economic and Political Weekly, Vol. 31, No. 24, 1996, s. 1468.

¹⁶ Jeho odhady vychádzajú predovšetkým z údajov, ktorými disponuje Svetová banka, no ani tie nie sú konečné a definitívne, nakoľko tá sa nezapája a nezapájala do všetkých realizovaných projektov. Zdroj: CERNEA, Michael M.: *Risks, Safeguards and Reconstruction. A Model for Population Displacement and Resettlement*. Economic and Political Weekly, Vol. 35, No. 41, s. 3659.

¹⁷ ASTHANA, Roli: *Involuntary Resettlement. Survey of International Experience*. Economic and Political Weekly, Vol. 31, No. 24, 1996, s. 1469.

¹⁸ V roku 1970 žilo v Harvelke 776 obyvateľov (135 domov) a v Riečnici v tom istom roku 1144 (217 domov). Zdroj: *Retrospektivní lexikon obcí Československé socialistické republiky 1850–1970*. Díl I, Svazek I, Praha : FSÚ, 1978, s. 976–979.

tých, ktorých mal tento osud postihnúť.¹⁹ Podľa niektorých bol tento záujem tiež odrazom dôslednejšieho uvedomovania si a chápania skutočnej ceny rozvojových projektov. Ich cena už nebola vnímaná len cez finančnú hodnotu, ale začalo sa pozeráť aj na environmentálne a spoločenské dôsledky.²⁰ U sociálnych vedcov sa preto do popredia postupne dostalo skúmanie socioekonomických procesov, ktoré sprevádzali proces vysídľovania. Takýto záujem bol typický hlavne pre (aplikovaných, sociálnych) antropológov a sociológov, ktorí „sú pravdepodobne najlepšie vybavení k vytvoreniu konceptuálnych a funkčných nástrojov na identifikáciu zmien spôsobených vysídlením a sú schopní najlepšie poskytnúť odporúčania, taktiku a stratégie k zabráneniu odvrátiteľného vysídlenia. Taktiež sú schopní, zmierniť ich škodlivé dôsledky a podporovať obnovu živobytia vysídlencom.“²¹

Michael M. Cernea je zároveň jedným z nich. Vďaka spolupráci so Svetovou bankou, a pod jej záštitou, postavil svoj ústredný výskum nedobrovoľného vysídlenia a jeho sociálnych vplyvov na skúmaní 192 rozvojových projektov v takmer štyroch desiatkach krajín.²² Výsledkom jeho akčného výskumu bolo vytvorenie akéhosi teoretického rámcu, známym pod zastrešujúcim názvom *riziká ochudobnenia a model obnovy (Impoverishment Risks and Reconstruction Model)*. Podľa jeho slov je tento model zároveň akýmsi všeobecným vzorom, ktorý zachytáva časté javy v rámci vysídlenia obyvateľstva, čím je schopný vysvetliť jeho podstatu.²³ O jeho výskumy a teoretický rámec sa dodnes opiera a vychádza z nich väčšina ďalších výskumov a prác, ktoré sa snažia zachytiť tieto procesy v konkrétnom (socio-geografickom) prostredí.

Avšak, čoraz viac sa ozývajú hlasy nielen z radov verejnosti, ale aj akademickej obce, že tieto výskumy vplyvov vysídlenia napriek opačným snahám stále uprednostňujú a zvyšujú ekonomickú rovinu nad iné dôsledky. Jednými z kritikov takéhoto zúženého pohľadu sú napríklad Olivia Bennett a Christopher McDowell, ktorí kriticky poznamenávajú, že plánovanie a výskumy takýchto projektov stále berú väčší ohľad na dôsledky ekonomického charakteru a sociál-

¹⁹ Priekopníkom v tejto problematike je Anthony Oliver-Smith. Pozri napr.: SMITH-OLIVER, A.: *Defying Displacement. Grassroots Resistance and the Critique of Development*. Austin 2010.

²⁰ ASTHANA, Roli: *Involuntary Resettlement. Survey of International Experience*. Economic and Political Weekly, Vol. 31, No. 24, 1996, s. 1468.

²¹ Preložené a citované z: CERNEA, Michael M.: *Sociological Practice and Action-Research on Population Resettlement (Part I)*. Journal of Applied Sociology, Vol. 13, No. 2, 1996, s. 86.

²² Tamtiež, s. 79.

²³ CERNEA, Michael M.: *Sociological Practice and Action-Research on Population Resettlement (Part II)*. Journal of Applied Sociology, Vol. 14, No. 1, 1997, s. 107–108.

ne, kultúrne a psychické dôsledky odsúvajú na okraj, alebo dokonca opomínajú. Sami sa prostredníctvom svojich aktivít snažia upozorniť širšiu škálu útrap, ktoré vysidlenci prežívajú, no nie vždy môžu byť na prvý pohľad viditeľné.²⁴

Výskum problematiky v našom prostredí

Štúdium nedobrovoľného vysídľovania v našom prostredí súvisí predovšetkým s povojnovým vysídľovaním nemeckého obyvateľstva v polovici dvadsiateho storočia. Vysídľovaniu z dôvodu výstavby vodných nádrží – a z perspektívy histórie či príbuzných odborov – sa venuje v našom akademickom prostredí iba niekoľko málo príspevkov a prác.²⁵ Dominujú práce študentské, ktoré však často končia len opisom udalostí a podrobnejšej analýze sa nevenujú.²⁶

Proces nedobrovoľného vysídlenia obyvateľov Harvelky a Riečnice a predovšetkým jeho vplyvy na obyvateľstvo doposiaľ neboli priamo skúmané. Vysídlenie týchto obcí bolo vždy (ak vôbec) spomínané len okrajovo, na pozadí inej témy. Existuje množstvo publikácií vydaných po zániku obcí, zachytávajúcích jednak život a zvyky miestnych obyvateľov. Každá má svoje špecifiká a informácie v nich sú dôveryhodné v rôznej miere, pretože cieľom niekoľkých z nich bolo čitateľa primárne pobaviť.²⁷ Príkladom je publikácia *V Dome našej matky*, ktorej obsahom sú humorné rozprávania rodákov, ktoré boli medzi domácimi tradované dlhšiu dobu. Treba teda predpokladať, že príbehy sú prikrášľované, a tak nie úplne vhodné ako zdroj informácií pre odbornú prácu. Dôležitejšími pre

²⁴ BENNETT, Olivia: *Breaking the Threads. The Real Costs of Forced Resettlement*. Oral History, Vol. 27, No. 1, 1999, s. 40. Pozri aj: BENNETT – McDOWELL: *Displaced. The Human Costs of Development and Resettlement*. New York 2012.

²⁵ Pozri napr.: KORDIOVSKÝ, Emil: *Zatopené vesnice Bítov, Kníničky a Mušov v důsledku budování vodních nádrží*. In: BEDNAŘÍK, Petr – NOSKOVÁ, Helena – MARŠÁLEK, Zdenko (eds.): *Nucené migrace v českých zemích ve 20. století*. Praha 2018. s. 297–309; STOJANOV, Robert – KELMAN, Ilan – TAN, Yan – DUŽÍ, Barbora: *Nucené přesídlení obyvatel v Česku (Československu) a Číně. Komparativní analýza důsledků výstavby přehradních nádrží*. In: BEDNAŘÍK, Petr – NOSKOVÁ, Helena – MARŠÁLEK, Zdenko (eds.): *Nucené migrace v českých zemích ve 20. století*. Praha 2018. s. 310–325.

²⁶ Pozri napr.: KRATOCHVÍLOVÁ, Petra. *Ve stínu Vírské nádrže. Zánik obcí Chudobín a Kourohvice*. Praha, 2014. Magisterská práce (Mgr.). UNIVERZITA KARLOVA. Fakulta humanitních studií; STRÍHAVKOVÁ, Monika. *Zaniklá obec Přisečnice ve vzpomínkách jejích obyvatel*. Praha 2014. Magisterská práce (Mgr.). UNIVERZITA KARLOVA. Fakulta humanitních studií; VÁCLAVÍKOVÁ, Hana. *Pokrokem k zániku – obce zaniklé v důsledku stavby přehradních nádrží na území Moravy*. Olomouc, 2012. bakalářská práce (Bc.). UNIVERZITA PALACKÉHO V OLOMOUCI. Přírodovědecká fakulta.

²⁷ Pozri napríklad: JUDÁK, Viliam: *Návraty k rodnej hrude. Stručné dejiny Riečnice a Harvelky*. Nitra 1995; JUDÁK, Viliam: *Spod Beskyda veselo i vážne. Životné príbehy ľudí z Riečnice a Harvelky*. Čadca 2004; JUDÁK, Viliam: *V dome našej matky. 100 rokov kostola v Riečnici*. Čadca 2005; JUDÁK, Viliam: *Z riečnických a harvelských dvorov*. Čadca 2006.

túto tému sú odborné štúdie, ktoré obsahujú výsledky etnografického výskumu prebiehajúceho v zátopovej oblasti v sedemdesiatych rokoch minulého storočia²⁸ a publikácia *Potopená kultúra*, ktorá sa azda najväčšmi približuje svojim predmetom tejto práci. Jej hlavným zámerom bolo odhaliť to, ako presídlenci vnímajú rozdiel medzi každodennou kultúrou v pôvodných obciach a v mieste nového bydliska, pričom tieto poznatky autorka aplikovala na problematiku straty domova a jej dopadu na kultúrnu identitu človeka, ako aj na prepojenie týchto fenoménov so sociálnou pamäťou spoločenstva. K problematikám pristúpila z pozície kulturologie, kladúc veľký dôraz na socio-kultúrne prostredie s jeho tradičnou ľudovou kultúrou.²⁹

Nedobrovoľné vysídlenie a jeho vplyv na obyvateľstvo

Ako výskumný nástroj pre skúmanie vplyvov nedobrovoľného vysídlenia autorka slúžil prístup už niekoľkokrát spomínaného Michaela M. Cernea a predovšetkým jeho teóriu, v ktorej pomenoval najčastejšie riziká spôsobujúce ochudobnenie (*Impoverishment Risks*).³⁰ Táto teória obsahuje osem najčastejších rizík, ktoré v najväčšej miere sprevádzajú proces vysídlenia a v konečnom dôsledku vysídlencom po rôznych stránkach ochudobňujú. Na základe týchto ôsmich rizík vedúcim k ochudobneniu autorka vytvorila kategórie, na ktoré bola pri výskume vplyvu vysídlenia na obyvateľov Harvelky a Riečnice zameraná pozornosť.³¹

Tieto kategórie boli pretransformované do všeobecnejšej formy, čo umožnilo vidieť i iné vplyvy v danej kategórii než tie, ktoré definoval Cernea.³² Ďalším dôvodom prispôsobenia bol fakt, že hľadanie rizík vymenovaných Cerneom by

²⁸ Pozri napríklad: DOBROVODSKÝ, Augustín: *Vzťah obyvateľov k obci Riečnica a motivácia pri výbere ich nového bydliska*. In: Národopisné informácie Riečnica – Harvelka (Výskum zátopovej oblasti na Kysuciach). Bratislava – Čadca 1981. s. 181–195; SALNER, Peter: *Riečnická rodina*. In: Národopisné informácie Riečnica – Harvelka (Výskum zátopovej oblasti na Kysuciach). Bratislava – Čadca 1981. s. 88–103; ŠKOVIEROVÁ, Zita: *Intralokálne vzťahy v obci Riečnica*. In: Národopisné informácie Riečnica – Harvelka (Výskum zátopovej oblasti na Kysuciach). Bratislava – Čadca 1981. s. 123–145.

²⁹ Pozri: OLBERTOVIČOVÁ, Veronika: *Potopená kultúra*. Nitra 2012.

³⁰ Michael M. Cernea išiel v rámci svojich výskumov o niečo ďalej a neostal len pri popise rizík ochudobnenia. Cernea ďalej navrhuje opatrenia (*Reconstruction Model*), akými ochudobneniu v jednotlivých oblastiach života u vysídlencom možno predísť. V tejto práci im priestor venovaný nie je, pretože v prípade Harvelky a Riečnice sa vysídlenie za nejakých podmienok už uskutočnilo a úmyslom práce bolo jeho vplyvy len zachytiť a popísať.

³¹ Sám Cernea k výskumu nabáda aj študentov a ponúka im tento model na overovanie hypotéz, ale aj ako odrazový bod pre ich cestu za poznáním skutočnej ceny vysídlenia. Zdroj: CERNEA, Michael M.: *Sociological Practice and Action-Research on Population Resettlement (Part II)*. Journal of Applied Sociology, Vol. 14, No. 1, 1997, s. 107–108.

³² Ako príklad možno uviesť Cerneom popísané riziko *nezamestnanosti (joblessness)*, resp. *straty zamestnania*, ktoré autorka pre potreby výskumu transformovala do kategórie *zamestnanie*.

automaticky znamenalo hľadať v istom zmysle len vplyvy negatívne. Nech už bolo vysídlenie akokoľvek traumatizujúcim zážitkom, predpokladať výhradne jeho negatívny vplyv na životy obyvateľov Harvelky a Riečnice by bolo nesprávne. To koniec-koncov potvrdili aj výpovede narátorov, ktorí sami niektoré skutočnosti súvisiace s nútenou zmenou prostredia nevnímali ako výlučne negatívne. Zovšeobecnením sa teda otvorila možnosť hľadať aj prípadné pozitívne vplyvy v rámci daných kategórií.

Kategórie inšpirované modelom Michaela M. Cerneu boli teda len záchytné. Počas skúmania vplyvov vysídlenia na obyvateľov Harvelky a Riečnice autorka narazila na niekoľko ďalších kategórií, v ktorých boli isté vplyvy zaznamenané. Niektoré z nich boli skôr ojedinelé, odrážajúce osobitosť narátora a jeho spôsob života, iné sa však vyskytovali takmer v každom z rozprávání. Po starostlivom uvážení a posúdení boli do konečného spracovania zaradené kategórie: *domov, pôda, zamestnanie, spoločenské postavenie, kultúra, komunita, identita, zdravie, strava a prístup k obecným pozemkom*.³³

Pri poznávaní vplyvov vysídlenia si tiež musíme uvedomiť dve dôležité skutočnosti. Po prvé, opisované vplyvy, resp. ich pôsobenie, nemôžeme hľadať až po samotnom fyzickom premiestnení.³⁴ Spúšťačom v takýchto situáciách bývajú už aj neoficiálne informácie o zamýšľanom projekte a od doby jeho oficiálneho potvrdenia začínajú badať najväčšie zmeny v životoch ľudí. Po druhé, jednotlivé vplyvy pôsobia nie iba v následnosti, ale i simultánne, pričom na seba celý čas pôsobia.

Domov

Prvou z obsiahnutých kategórií je kategória domova. Táto kategória si zaslúži popredné miesto a obširnejší rozsah, keďže práve domov bol narátormi tou najčastejšie reflektovanou témou. Obsahom nasledujúcich riadkov je preto nielen vplyv straty domova na obyvateľov a ich dnešná väzba naň, ale aj pojem samotný.

K tématike domova sa dá pristupovať rôznymi spôsobmi a veľmi obširne, no vymenúvať tu všemožné prístupy by bolo kontraproduktívne a nelogické, preto sa práca zameriava len na také chápanie domova, aké bolo príznačné pre Harvelčanov a Riečničianov. Ba čo viac, podať objektívnu a jedinú definíciu domova

³³ Kategórie sú v príspevku usporiadané tak, ako to určuje logika vecí a v rozsahu podľa toho, ako tieto kategórie reflektovali samotní narátori. Navyše, obsahy niektorých sa prekrývajú a isté faktory vplyvu opakujú, no tieto presahy sú opodstatnené a vyplynuli z danej reality.

³⁴ SHAMI, Seteney: *The Social Implications of Population Displacement and Resettlement. An Overview with a Focus on the Arab Middle East*. The International Migration Review, Vol. 27, No. 1, 1993, s. 12.

je nemožné, keďže každý si pod týmto pojmom predstavuje v rôznom čase niečo iné. Jiří Šípek v k tejto polemike pridáva: „Prežitok domova osciluje a mení sa vo svojom zafarbení a prežitkovej sile. Závisí na rade premenných, medzi ktoré patrí napr. vek, suma zážitkov vo vzťahu k domovu, aktuálna situácia, napr. vzdialenosť od miesta, ktoré nazývame domovom.“³⁵ Týchto premenných je nekonečné množstvo, čo dokazuje ich široká škála aj u autorkou vybraných narátorov. Zachytiť vnímanie domova so všetkými premennými nie je možné a ani nebolo predmetom výskumu. Jeho predmetom nebolo ani preskúmať to, ako jednotlivé faktory ovplyvňujú väzbu človeka na domov, čo by vyžadovalo samostatný prieskum. Dôležité je ich ale mať stále na pamäti a uvedomovať si, že takéto faktory existujú a na vzťah k domovu vplývajú.

Domov ako priestor – príroda

Priestor, v ktorom človek žije, definovaný či už abstraktne alebo konkrétne „nie je niečo, čo je od nás oddelené, no je to niečo, čo je našou súčasťou a čoho súčasťou sme my.“³⁶ Práve tú konkrétnu, nám vlastnú prírodu následne sto-tožňujeme s našim domovom, pretože aj prostredníctvom prírody si človek definuje svoj domov a v prípade obyvateľov Harvelky a Riečnice sa i obzerá po svojej minulosti. U Harvelčanov a Riečničanov bol vzťah k prírode veľmi blízky. Blízky vzťah s prírodou vyplýval aj zo spôsobu obživy a možnosti trávenia voľného času. Na pobyt v riečnickej prírode a na návraty do nej si spomína jedna z narátoriek:

„To si pamätám, že keď sme ešte tam hore u Opálky bývali, to bol krásny život. Ja keď tam idem [do Riečnice, pozn.], ja nepotrebujem nič vidieť, len hore do Opálky ísť a po tých roliach prejsť. Ja som tam mala jednu takú roľu – to sa volalo kapustné záhrady – a ja som tam vždycky musela aspoň každý druhý deň ísť na tú záhradu. A jeden strom tam bol – bol tam javor. A ja som do toho javora vždycky prose musela ísť a do toho javora postavila som sa, postála som si, trocha som si tých listov odtrhla a šla som domov a bola som spokojná.“³⁷

Podobnosť prírody a prírodných podmienok s podobnosťou tých v Harvelke a Riečnici sa stávajú kritériami pri hľadaní nového domova. O takúto skúsenosť

³⁵ Preložené a citované z: ŠÍPEK, Jiří: *Úvod do geopsychologie. Svět a putování po něm v kontextu současné doby*. Praha 2001, s. 106.

³⁶ Preložené a citované z: HOGENOVÁ, Anna: *Krajina jako naše prodloužené tělo*. In: LEDEREROVÁ KOLAJOVÁ, Kristýna (ed.): *Vnímání krajiny. Sborník z konference Krajina jako duchovní dědictví*. Praha 2012, s. 11.

³⁷ Rozhovor Kataríny MLICHOVEJ s pani M.Š. (1958), dňa 15. februára 2014 v Košťanoch nad Turcom.

sa podelila aj narátorka, keď spomína, ako vyzeralo hľadanie nového domova v prípade jej rodičov:

„Aj na dolniakoch, aj po blízkom okolí [hľadali]... Teda aj po širšom, aj po vzdialenejšom okolí hľadali, ale v zásade si myslím, že to bolo jasné, že to bolo len hľadanie pro forma, že nikdy by tam neboli išli na tie dolniaky. Ja si myslím, že by to ani nebolo bývalo dobré, že by boli vyslovene vytrhnutí z toho prostredia alebo odstrihnutí od toho. Nemyslím si, že by to bol otec dokázal ísť niekde do Nitry alebo Topoľčian.“³⁸

Petr Juřina, jeden z prispievateľov na konferencii *Krajina jako duchovní dědictví*, upozorňuje na krajinu archeologickú, ktorej pozorovanie môže odhaliť „skryté svety pod našimi nohami“.³⁹ Pojem skrytého sveta výstižne charakterizuje i to, čo možno ešte dnes objaviť v Harvelke a Riečnici. Bežnému „cezpoľnému“ sa tento svet a dôkazy o predchádzajúcom každodennom živote odhaľujú vďaka hmotným pozostatkom z čias fungovania obce. Kde-tu sa v kríkoch a medziach objavia hrnce, zvyšky pecí, ba i základy domov či pivnice. Pre ľudí priamo spätých so životom v obci má však význam i obyčajný, napohľad nenápadný, strom, lúka, potok či zarastajúca tabuľa, ktoré sú pre nich nositeľom príbehu, pretože „človek sa cíti doma v krajine naplnenej pre neho zrozumiteľnými významami – hodnotami“.⁴⁰ Mimochodom, sú to práve konkrétne stromy, ktoré im pomáhajú zorientovať sa v prostredí značne pozmenenom časom a pôsobením prírody:

„Po hore chodím, po tých miestach starých, čo som chodieval ako dečko, čo sme futbal hrali po lúkach. Teraz sa dívam, kde sme to tu mohli my hrať, ved' to tu je tráva, stromy... (...). Spoznávam to podľa stromov ovocných. Potoky a toto, to je také poregulované, aj cesty porobené... (...). Čo teda aj ten kultúrny dom bol, tak tam nájdeme slivky, čo boli povedľa cesty, jablone... Podľa toho.“⁴¹

Obyvatelia obcí si priestor budovaním osvojovali – sami sa podieľali na jeho zveľadení a mnohí z nich, bohužiaľ, prihliadali aj k jeho zničeniu. Krajina sa odrazu stáva pre takéhoto človeka posvätnou, nakoľko nadobúda duchovný zmysel a obyčajné klátenie stromov pre ľudí odrazu neznamená len ničenie krajiny, ale

³⁸ Rozhovor Kataríny MLICHOVEJ s pani H.G. (1964), dňa 10. februára 2014 v Oravskej Lesnej.

³⁹ JUŘINA, Petr: *Krajina archeologická*. In: LEDEREROVÁ KOLAJOVÁ, Kristýna (ed.): *Vnímání krajiny. Sborník z konference Krajina jako duchovní dědictví*. Praha 2012, s. 21.

⁴⁰ Citované z: OLBERTOVI, Veronika: *Potopená kultura*. Nitra 2012, s. 61.

⁴¹ Rozhovor Kataríny MLICHOVEJ s pánom J.B. (1967), dňa 15. februára 2014 v Košťanoch nad Turcom.

i ničenie ich domovov, ich vtedajšej prítomnosti. Z vyššie uvedených dôvodov je teda možné domnievať sa, že sa bývalí obyvatelia obcí Harvelka a Riečnica pozerajú na tieto prírodou vytvorené prvky ako na spodobnenie ich domova.

Kysucká príroda je jedným z dôvodov, kvôli ktorým sa vysídlení dnes na toto územie vracajú. Na rozdiel od iných návštevníkov sa rodáci na harvelské a riečnické kopce vracajú nielen za účelom rekreácie: „Keď som tam, tak idem tam, kde sme bývali. Tam už ale len ten svišť býva.“⁴² Tieto návraty pre nich znamenajú návraty do minulosti, návraty do ich domoviny.

Kúsok z nej si podaktorí priniesli so sebou i do nového prostredia. Na stenách im visia fotografie a maľby harvelskej či riečnickej prírody, pri domoch rastú stromy privezené zo záhrad dnes zaplavených vodou nádrže či zarastených pôsobením času. Takéto prejavy spomínania na domov a jeho pripomínanie si prostredníctvom odkazu na prírodu sú tiež dôkazom, že si rodáci prírodu s domovom skutočne stotožňovali.

Domov ako miesto stretávania

Domov je miestom stretávania muža a ženy, starca a dieťaťa a miestom, ktoré ponúka možnosť prijatia tých, ktorí sú nám blízki. Doma rozvíjame vzájomné medziľudské vzťahy. Tie si narátori v ich pôvodných domovoch veľmi vážili, čo už bolo preukázané v minulom príspevku a v jeho kapitole o intralokálnych vzťahoch v Harvelke a Riečnici.

Blízkosť rodiny alebo iných rodákov pomáhala mnohým vysídlencom lepšie si privyknuť na nové podmienky a nový život. Návštevy s nimi pomáhali lepšie si privyknuť v Kysuckom Novom Meste aj narátorke M.R.:

„Tak som si zvykla pomaly, keď som tu mala i deti. Chodili oni ku nám, my zase ku nim a tak som si zvykla pomaly.“⁴³

Ešte i dnes, po desiatkach rokov života mimo Harvelky a Riečnice, majú vysídlení stále povedomie o tom, kde kto žije. Dará sa im to hlavne vďaka pravidelným stretnutiam, vzájomnej osobnej korešpondencii a v čoraz väčšej miere aj vďaka novému prostriedku ich komunikácie – internetu. Prostredníctvom internetu navzájom komunikujú, zdieľajú spoločne fotografie, hľadajú svojich predkov a rozširujú medzi sebou neraz aj smutné noviny. Okrem toho si vzájomne vymieňajú úprimné priania, akým je napríklad toto sviatočné želanie:

⁴² Rozhovor Kataríny MLICHOVEJ s pani H.G. (1964), dňa 10. februára 2014 v Oravskej Lesnej.

⁴³ Rozhovor Kataríny MLICHOVEJ s pani M.R. (1930–2015), dňa 10. februára 2014 v Kysuckom Novom Meste.

„Želám všetkým rodákom z Harvelky i Riečnice pokojný a šťastný advent, nech tak ako ja v prvú adventnú nedeľu myslia na svojich blízkych a na najkrajšie miesto na zemi - Riečnicu a Harvelku.“⁴⁴

Dôkazom pretrvávajúcej silnej väzby medzi rodákmi je aj skutočnosť, že sa do Harvelky a Riečnice, pokiaľ im to zdravie a ostatné možnosti dovoľujú, stále vracajú na spoločné stretnutia. Pravidelné návštevníčky opisujú stretnutia rodákov nasledujúcimi slovami:

„Stretnutie, to je taká spomienka, taká radosť zo života, keď tam prídem... (...). Tu ešte aj ty obrazy tancujú, spievajú... (...). Všetci sa tam stretneme, vyobímame, poplačeme, posťažujeme, poradujeme sa. Ako keď dáte malému dieťaťu nejakú hračku. Pohráme sa, porozprávame.“⁴⁵

„A každý tam ešte rád ide. Už hodne ich vymrelo, ale ešte ty deti sa snažia tiež tam prísť a stretnúť. Je to strašne dobrá a krásna vec, keď si tak ľudia spomínajú.“⁴⁶

Stretnutia sa konajú každý rok od roku 1991, v sobotu medzi sviatkom Petra a Pavla a sviatkom sv. Cyrila a Metoda, striedavo pri kaplnke v Harvelke a pri kostole v Riečnici.⁴⁷ Oficiálne sa začínajú svätou omšou, no ľudia sa schádzajú už oveľa skôr, aby pomohli s prípravami alebo aby využili čas na návštevu miest, kde kedysi stáli ich domy. Po omši nasleduje kultúrny program, počas ktorého vidieť, ako sa rodáci medzi sebou vítajú, objímajú a horlivo komunikujú. Spoločne spomínajú, radujú sa a plačú, ale podľa slov najstaršej narätorky „to sú slzy aj radosti, aj žiaľu.“⁴⁸

Napriek tomu, že rodákov s pribúdajúcimi rokmi ubúda, na stretnutie chodí stále viac a viac ľudí. Rodáci už nechcú len sami v tichosti spomínať, svoju minulosť a svoj domov chcú ukázať i svojim potomkom. „Ľudí chodí tam čím ďalej tých viac, pretože chodia tam ľudia tí, ktorí tam bývali a chodia tam už ich deti alebo už aj vnúčatá a pravnúčatá. Majú záujem sa prísť podívať,“⁴⁹ dodal pri spomínaní na stretnutia jeden z ich pravidelných účastníkov a spoluorganizátorov.

⁴⁴ ROMAN, Tibor. Príspevok 02. 12. 2012. [Online] Dostuné z URL: < <http://rieznica.com/?run=content & id=4752 & lang=sk> > [cit. 2014-03-16].

⁴⁵ Rozhovor Kataríny MLICHOVEJ s pani M.Š. (1958), dňa 15. februára 2014 v Košťanoch nad Turcom.

⁴⁶ Rozhovor Kataríny MLICHOVEJ s pani M.R. (1930–2015), dňa 10. februára 2014 v Kysuckom Novom Meste.

⁴⁷ JONEKOVÁ, Eva: *Stretnutie rodákov v Harvelke*. Novobystrický hlásnik. Časopis obce Nová Bystrica, č. 7, 2010, s. 11.

⁴⁸ Rozhovor Kataríny MLICHOVEJ s pani M.R. (1924), dňa 8. februára 2014 v Oravskej Lesnej.

⁴⁹ Rozhovor Kataríny MLICHOVEJ s pánom J.R. (1955–2014), dňa 16. februára 2014 v Oravskej Lesnej.

Domov ako stred prirodzenosti a miesto návratu

„Domov je stredom prirodzeného sveta, je to miesto, kde sme najviac sami sebou.“⁵⁰ Takto definuje domov Nadežda Pelcová a veľmi podobne ho definuje i jeden z Harvelčanov: „Domov je tam, kde sa cítiš najlepšie.“⁵¹ Na takomto mieste sa človek vyrovnáva so svojimi problémami, hľadá v ňom pokoj a útechu, ako to robí jedna z narátoriek ešte dnes:

„Keď jakože mám depku, tak idem do Harvelky sa nadýchať čerstvého vzduchu. Postojím, posedím, zapískam, zahvízdam. Tam je úžasný klud.“⁵²

„Ono je to tak, že pokiaľ sme mladí, tak hľadáme smerom do sveta a nepozieráme na to miesto, nepozierame na zem, ale pozeráme do oblakov. A tie oblaky sú pre nás ten svet, ale ako dospievame a začneme prežívať svoje prvé problémy, svoje prvé starosti, tak potrebujeme aj nejaký pocit úľavy, oddychu, alebo nejakého strasenia sa tých problémov, alebo nabrania novej energie a síl. Vtedy príde ten okamih, keď si spomenieme – keby som tak mohla ísť trebárs tam, pod tú lipu alebo do tej mojej izby a sadnúť si na to miesto, ktoré som mala tak strašne rada. Určite by mi to pomohlo a určite by sa mi uľavilo. Alebo keby som mohla ísť k mojej mame tam, kde som sa narodila. Ja by som jej to všetko mohla porozprávať a ona by ma pohladila po vlasoch a zrazu by sa tie problémy asi pominuli... (...). Človek až keď je dospelý a keď začne úplne inak, vážnejšie zmyšľať a konať, až vtedy si uvedomí, čo je to domov a zázemie.“⁵³

Miesto streda prirodzenosti stotožňujeme aj s miestom, na ktorom alebo do ktorého sme sa narodili. Václav Štětka tiež hovorí: „Domov sa ukazuje ako miesto, kam človek od narodenia patril, a preto patrí i dnes – ukazuje sa ako centrálné miesto zakotvenosti identity“⁵⁴, pretože „to sa nedá zabudnúť na ten rodný kraj, to sa nedá.“⁵⁵ „Dôležitý je ten výraz rodný kraj. To je prvoradý domov a už potom musí človek prijať ten iný domov.“⁵⁶

⁵⁰ Preložené a citované z: PELCOVÁ, Nadežda: *Dům, domov, bydlení*. In: KRUŽÍK, Josef – NOVOTNÝ, Karel (ed.): Emmanuel Lévinas – Filosofie a výchova. Ke stému výročí narození Emmanuel Lévinase. Praha 2006, s. 89.

⁵¹ Rozhovor Kataríny MLICHOVEJ s pánom J.P. (1956), dňa 11. februára 2014 v Oravskej Lesnej.

⁵² Rozhovor Kataríny MLICHOVEJ s pánom J.P. (1956), dňa 11. februára 2014 v Oravskej Lesnej.

⁵³ Rozhovor Kataríny MLICHOVEJ s pani E.J. (1960), dňa 12. februára 2014 v Novej Bystrici.

⁵⁴ Preložené a citované z: SZALÓ, Csaba: *Domov a jiná místa/ne-místa formování kulturních identit*. Sociální studia, 1, 2006, s. 149. [Online] Dostupné z URL: < <http://socstudia.fss.muni.cz/dokumenty/080227135221.pdf> > [Cit. 2014-03-16].

⁵⁵ Rozhovor Kataríny MLICHOVEJ s pánom M.R. (1949), dňa 7. februára 2014 v Novej Bystrici.

⁵⁶ Rozhovor Kataríny MLICHOVEJ s pani A.Š. (1960), dňa 15. februára 2014 v Košľanoch nad Turcom.

Toto miesto môže byť spredmetnené aj v podobe rodného domu, v ktorom človek prežíva spoločné chvíle s rodinou a priateľmi, a kde sa môže kedykoľvek vrátiť. Domov ako miesto, kde sa môže vrátiť, je v prípade Harvelčanov a Riečničanov komplikovanejšie, pokiaľ si toto miesto predstavujeme ako hmotný objekt, no do času, kedy ich bolo možné stotožniť, túto možnosť mnohí naozaj využívali a zo svojich nových domov niekedy doslova utekali.

„...Ako mama povedala takej susede: ‚Už sa nikdy neuvidíme.‘ Nále, za týždeň sa mama vrátila, čo nechcela tam bývať. Prišla tam, že ona tam nebude. Týždeň tam vydržala a prišla nazad.“⁵⁷

Azda najzmieňovanejšími starosťami, ktoré nútené vysídlenie ľuďom pri nieslo, boli práve tie súvisiace s ich domom a novým bývaním. Rozhodnutie o zániku obcí pochopiteľne znamenalo, že svoje dom(ov)y museli Harvelčania a Riečničania navždy opustiť. Domy boli od nich vykupované podľa hodnoty, akú im určili odhadcovia a po tom, čo sa z nich ich majitelia vystaňovali, boli priebežne demolované. Tomuto osudu uniklo len niekoľko dreveníc, ktoré boli prenesené do Múzea kysuckej dediny, alebo ktoré si niekto odkúpil a previezol na nové miesto. Samotné odkupovanie domov nebolo procesom jednoduchým, i keď nikto z obyvateľov sa neocitol bez strechy nad hlavou, čo nie je pri takýchto projektoch ojedinelé.⁵⁸

Jedným z plánov, ako vysídlencom kompenzovať ich stratu príbytkov boli (nejasné a nekonkrétne) plány výstavby náhradných domov. Túto možnosť obyvatelia ale nevíkali tak, ako by sa mohlo očakávať. Ani rozhodnutia odmietnuť takéhto riešenia nie sú v podobných prípadoch ojedinelé. Touto problematikou sa zaoberal Mohammed Asif, ktorý identifikoval niekoľko rôznych odôvodnení odmietavého prístupu. Jedno z odôvodnení znelo, že vysídľenci sa obávajú v prípade presídlenia do spoločného a vopred určeného priestoru toho, že budú pod drobnohľadom, a že ich životy budú ďalej ovplyvňované vyššou mocou, ktorá na nich bude mať takto lepší dosah.⁵⁹ V prípade dotazovaných vysídľencov však takéto obavy neboli zaznamenané. Určiť všetky konkrétne dôvody odmietavého postoja Harvelčanov a Riečničanov ale nebolo možné. Nikto z nich nevyjadril

⁵⁷ Rozhovor Kataríny MLICHOVEJ s pánom J.B. (1967), dňa 15. februára 2014 v Košťanoch nad Turcom.

⁵⁸ Napríklad v prípade čínskej nádrže Danjiangkou štúdie hovoria, že približne z 20 % relokantov sa stali bezdomovci a ľudia v krajnej núdzi. Zdroj: CERNEA, Michael M.: *Sociological Practice and Action-Research on Population Resettlement* (Part II.). *Journal of Applied Sociology*, Vol. 14, No. 1, 1997, s. 111.

⁵⁹ ASIF, Mohammed: *Why Displaced Persons Reject Project Resettlement Colonies*. *Economic and Political Weekly*, Vol. 35, No. 24, 2000, s. 2007.

dôvod sám za seba, vyjadrovali len domnienky, ktoré by odmietavý postoj mohli vysvetľovať. K výstavbe nových domov pre vysídencov teda nedošlo, no bola im ponúknutá pomoc v podobe nájomných bytov.

„V našom okrese bolo pre občanov zátopovej oblasti zabezpečených 234 bytov, tento limit bol stanovený Ministerstvom výstavby Slovenskej republiky. Rodinné (štátne) byty boli ponúkané všetkým občanom vysídlených z Harvelky. Avšak veľa občanov túto ponuku odmietlo, pretože život na dedine, práca na poli, gazdovstve, na záhradkách je úplne odlišný od života v ‚panelákoch‘. Teda len veľmi ťažko by si privykali na iný spôsob života, aký doteraz žili.“⁶⁰

Uvedený úryvok veľmi dobre vystihuje niektoré dôvody neprijatia ani tejto ponuky. Dovtedajší spôsob života obyvateľov Harvelky sa líšil so životom v takomto uzavretom priestore natoľko, že túto možnosť obyvatelia takmer úplne vylučovali:

„Jaj, do paneláku ani za boží trest. To už nie. To radšej už by som zomrela. Hocikde jako do paneláku. No jako by som tam bývala, to je len také hniezdo tam. No a keď vyjdem ven, to je na ulici. Tuto keď vyjdem ven, tak vyjdem na záhradu, vyjdem na dvor. Vidím sliepky, vidím psíka, vidím všetko a temu sa teším. Vtáčiatka mi tu pekne spievajú a to mám takú radosť z toho.“⁶¹

Takýto postoj bol charakteristický hlavne pre staršiu generáciu. Paradoxom je, že práve jej predstavitelia v bytoch končili pomerne často, pretože nemali prostriedky a sily na to, aby si dom znovu postavili, či inak zaobstarali.

Zaujímavé je, že napriek tomu, že evidentne existovali snahy (alebo náznaky snáh) o nájdenie riešenia zo strany štátu, málo ľudí túto možnosť pri svojich výpovediach zmienilo. Ako ale ukázali dodatočné otázky, isté znalosti o týchto snahách skutočne mali. Napriek tomu celú situáciu vnímali a stále vnímajú tak, že štát sa k nim obrátil chrbtom a okrem nepatrnej pomoci pri sťahovaní im neposkytol žiadnu pomoc. Väčšina vtedajších obyvateľov sa teda rozhodla ísť cestou hľadania nového bývania vo vlastnej réžii. Zdrojom k tomuto účelu im čiastočne slúžila finančná kompenzácia, ktorú dostali za svoje majetky. Slovo *čiasťočne* je použité zámerne, pretože táto kompenzácia, podľa slov narátorov, nestačila na zabezpečenie dôstojného bývania v inej lokalite. K jeho zabezpečeniu mnohí

⁶⁰ Citované z: Obecná kronika – Harvelka, bez paginácie.

⁶¹ Citované z: *Ludia spod zelenej lipy* [dokumentárny film]. Réžia Ján Genserek. Československá televízia, Bratislava 1985.

siahali hlboko do vlastných úspor alebo si požičiavali peniaze od ostatnej rodiny. Po finančnej stránke si v tomto ohľade rozhodne pohoršili.

S hľadaním nového domova sa spájala i nemalá časová investícia. Čas museli obyvatelia v prvom rade investovať do hľadania vhodného domu, ale ani jeho nájdením a kúpou im starosti neodpadli. Títo ľudia si často (práve kvôli finančnému hľadisku) kupovali len hrubé stavby alebo staršie domy. Tie si vyžadovali dostavbu, opravy alebo rekonštrukciu. Ich realizácia bola ale veľmi komplikovaná, pretože si na tieto úkony nemohli dovoliť najat' iné osoby. Svoje budúce domy chodili pripravovať vo voľnom čase a cez víkendy. Pridanou komplikáciou bolo i to, že v prípade, že vo vybraných obciach nemali rodinných príslušníkov alebo aspoň známych, s týmito prácami im nemal kto pomôcť, na čo boli zvyknutí a veľmi často z rôznych dôvodov aj odkázaní. V Harvelke a Riečnici bolo totižto bežnou praxou, že si ľudia stavali domy svojpomocne. Tento systém fungoval na princípe reciprocity a na základe dobrých medziľudských vzťahov v obci. Ľudia „zvonku“ sa najímali len na práce, na ktoré nemali iní oprávnenie (zapájanie elektrickej energie apod.).

Dnes vysídlencom možnosť návratu do rodného domu nie je umožnená. Ako bolo spomenuté vyššie, existuje ale pár takých, ktorých domy boli odkúpené cudzími ľuďmi a prevezené na iné miesto. Ešte menej z nich má vedomosť, kde sa ich dom dnes nachádza. Jednou z nich je M.R., ktorá k rodnému domu povedala: „Previezli ho celý do tej Vavrečky. Keby som vedela kde a mala by som s kým, ja by som tam išla rada ešte kým vládzem pozrieť.“⁶² Je teda prirodzené, že v rozprávaní vysídlencom z Harvelky a Riečnice stotožnenie domova s domom úplne nedominuje.

Najväčším hmotným dokladom a pripomienkou kedysi fungujúcej obce je pôvodný kostol v Riečnici. Na pamiatku toho harvelského bola v roku 2007 vybudovaná vďaka snahe rodákov nová kaplnka, ktorá okrem zastrešovania svätých omší počas stretnutí plní aj funkciu informačnú „aby tí, čo tam prídu, aby teda videli aspoň kde bol nejaký ten stred dediny, kde tí ľudia žili.“⁶³

Väzba na domov

Kedy si človek najviac uvedomuje hodnotu domova? „Chcenie, či túžba po domove sa v človeku prebúdzajú najmä vtedy, keď oň z rôznych dôvodov prišiel“⁶⁴, čo je práve prípad harvelských a riečnických vysídlencom. Intenzita tohto vzťahu

⁶² Rozhovor Kataríny MLICHOVEJ s pani M.R. (1924), dňa 8. februára 2014 v Oravskej Lesnej.

⁶³ Rozhovor Kataríny MLICHOVEJ s pánom J.R. (1955–2014), dňa 16. februára 2014 v Oravskej Lesnej.

⁶⁴ Citované z: OLBERTOVIÁ, Veronika: *Potopená kultúra*. Nitra 2012, s. 58.

k domovu je silnejšia u tých, ktorí si v Harvelke a Riečnici predstavovali svoju budúcnosť.

Existujúce názory, že väzba na konkrétne miesto súvisí s časom našom stráveným a „vrastáme do krajiny tým, že v nej starneme.“⁶⁵ Takýto prístup nie je možné v prípade vysídlencov z Harvelky a Riečnice plne aplikovať. Od zániku obcí uplynulo cez 30 rokov a väčšina obyvateľov rodiská opustila ešte pred oficiálnym zánikom, no napriek tomu väčšina ešte stále vyjadrujú túžbu vrátiť sa – vrátiť sa na harvelské a riečnické kopce, medzi svojich ľudí:

„Mňa to tam stále ťahá, ja tam cítim stále ten domov. Vrátila by som sa tam aj dneska bývať... (...). Keby sa dalo, tak sa vrátim do Harvelky.“⁶⁶

„Ja ti to poviem z mosta do prosta. Ešte aj dneska, za dvadsaťštyri hodín by som sa vrátil späť, keby som tam všetko najšol tak, ako som to tam nechal. Iné ti neviem povedieť a už tu dvadsiaty šiesty rok bývam. Ja som to nikdy nemohol pochopiť, keď aj v škole nás to učili – v meštianke, či kde – o rodném kraji a rodnej dedine. Až keď som prišol sem bývať, tak aká je to vzácnosť, ako to chýbia človekovi ten rodný kraj a to prostredie, v ktorom sme sa narodili. Doma v Harvelke... (...). Ďakujem bohu, že tam môžem teraz aspoň len na chvíľu ísť. Nerobí sa mi tu nič, ale behom dvadsaťštyri hodín by som išel späť.“⁶⁷

Laxnejšiu väzbu som počas výskumu zaznamenala len u jedinej narátorky. Intenzita vzťahu človeka k domovu závisí na rôznych parametroch a jedným z nich sú aj osobnostné črty, ktoré vysvetľujú tento voľnejší vzťah k domovu všeobecne, nielen k domovu v Harvelke:

„Si myslím, že tam, kde je práca a kde sú ľudia, s ktorými si mám čo povedať, tam tam sa môžem cítiť dobre. Nemusí to byť v Harvelke... (...). Určite tie korene sú dôležité – odkiaľ človek pochádza a odkiaľ má spomienky na detstvo, na mladosť. Ale neviažem sa naveky na také miesta. Áno, Harvelka je moje rodisko, tam bol môj domov. Ale dneska neplačem za tým, že preboha furt by som chcela bývať v Harvelke. Nesmierne rada tam chodím a tak. Proste ja si myslím, že môžem mať domov – nechcem povedať, že kdekoľvek – ale nie som taká zakorenená.“⁶⁸

⁶⁵ Preložené a citované z: HOGENOVÁ, Anna: *Krajina jako naše prodloužené tělo*. In: LEDEREROVÁ KOLAJOVÁ, Kristýna (ed.): *Vnímání krajiny. Sborník z konference Krajina jako duchovní dědictví*. Praha 2012, s. 13.

⁶⁶ Rozhovor Kataríny MLICHOVEJ s pani M.M. (1951), dňa 8. februára 2014 v Oravskej Lesnej.

⁶⁷ Citované z: OLBERTOVIČ, Veronika: *Potopená kultúra*. Nitra 2012, s. 72.

⁶⁸ Rozhovor Kataríny MLICHOVEJ s pani H.G. (1964), dňa 10. februára 2014 v Oravskej Lesnej.

I keď nie všetci z narátorov vyjadrili túžbu vrátiť sa do rodných obcí, ich odpovede na otázku, kde je dnes ich domov, naznačujú, že puto na Harvelku a Riečnicu je stále veľmi silné.

„Ja by som povedal, že to srdce ešte patrí stále hore, to sa ani nezmení. Bývame teraz v tej Čadci, vyše tridsať rokov, čiže už sa tam oveľa dlhšie pohybujem, ale ten domov, čo sa týka toho srdca, tých pocitov, určite len hore. To už ináč nebude.“⁶⁹

„Jedine hore by som mala ten domov. Tu som v Martine, hore. Keď idem hore, pýta sa ma sused: ‚Kde ideš?‘ Poviem: ‚Jožinko, domov‘, a už vie. Môžem povedať, že sa tu mám dobre, ale chýba mi to naše, ten domov.“⁷⁰

„Aj keď sa rozprávame, čo tam hore u nás. Ale potom rozmýšľam, čo je vlastne u nás? Hore u nás? Už hore u nás nie je, ale stále to berieme hore u nás.“⁷¹

„Ja som strašne banovala za tú Riečnicu. Ja by som sa nebola vydala, sa mi zdalo, že u tých Čížov je najlepšie. Raz to už tak cítim, lebo iný domov mať nemôžem. Tam ten zaniknul, chalupu tam nemám. Len ty spomienky, pole, lúky.“⁷²

„Domov? Teraz je domov ten, kde mám rodinu – kde mám deti, ženu, rodičov, sestru... (...). A predtým to, kde som sa narodil, kde sme sa hrávali, kde sme prežili v podstate detstvo. To bol domov, aj je. V srdci taký prvotný ostal ten, tento je súčasný. Nemôžem povedať, že som tu na návšteve. Som tu doma, ale spomienkami som aj hore, keď sa dá.“⁷³

„Poviem, že idem domov, kde je môj manžel, ale tam sa až tak necítim doma. Ani u sestry, ani tu nepoviem, že som tu doma. Ešte mám v tom chaos. Vždy poviem, keď už tam parkujeme, že tu som doma, ale ten dom už tam nestojí. Cítim sa tam dobre, ako sa tu necítim. Už sa trošku

⁶⁹ Rozhovor Kataríny MLICHOVEJ s pánom A.K. (1959), dňa 15. februára 2014 v Bystričke pri Martine.

⁷⁰ Rozhovor Kataríny MLICHOVEJ s pani M.Š. (1958), dňa 15. februára 2014 v Košťanoch nad Turcom.

⁷¹ Rozhovor Kataríny MLICHOVEJ s pánom J.B. (1967), dňa 15. februára 2014 v Košťanoch nad Turcom.

⁷² Rozhovor Kataríny MLICHOVEJ s pani A.K. (1935), dňa 15. februára 2014 v Bystričke pri Martine.

⁷³ Rozhovor Kataríny MLICHOVEJ s pánom V.K. (1963), dňa 15. februára 2014 v Bystričke pri Martine.

*lepšie cítim v Martine, ale necítim sa tu ešte tak dobre, ako keď tam prídem. Doma sa cítim, keď som s rodičmi, ale aj s mojimi deťmi... (...). Ešte nie som tak stotožnená s tým Martinom, že na tomto mieste som doma, lebo to miesto mám tam, ale tých mojich mám tu.*⁷⁴

Z niektorých ukážok je zrejmy istý rozpor. Vysídlení sa nachádzajú na imaginárnom pomedzí dvoch svetov, pričom v každom z nich vidia isté prvky domova, a preto nemožno súhlasiť s názorom, že sa „domov vždy viaže k jednému konkrétnemu miestu.“⁷⁵

Napriek istým odlišnostiam sa dá všeobecne povedať, že väzba na domov u rodákov z Harvelky a Riečnice je i desiatky rokov po nútenom vysťahovaní stále veľmi silná. Práve pri spomínaní na stratu domova boli narátori najviac emotívni, čo je len ďalším dôkazom toho, aký vplyv na nich stále táto strata má.

Mnohí sa na miesta, kde ich dom stál, stále vracajú a spomínajú. Ba čo viac, opätovne na týchto miestach vytvárajú fyzické dôkazy ich dávnej existencie v podobe rôznych pamätných krížov a tabúl s nápismi o tom, kto v danej lokalite v minulosti býval. Okrem fyzických návratov sa do svojich domov vracajú aj v snoch a spomienkach. K týmto pamiatkam sa dnes pravidelne vracajú a trávia pri nich nimi tak cenený spoločný čas. Obrazy domov visia na nejednej stene v ich nových domoch a v ich záhradách rastie nejeden strom, ktorého korene ešte pamätajú zem v Harvelke alebo Riečnici. Veľa z nich doteraz ľutuje, že si z domov a záhrad neodniesli viac.⁷⁶ Nie preto, že ich majetky skončili v rukách zlodejov alebo boli zničené demoláciou, ale preto, aby mali týchto cenných pamiatok ešte viac.

Pôda

Veľmi typickým a zo situácie plynúcim dôsledkom núteného vysídlenia je strata pôdy, pričom spôsoby, akými sa tomu deje, je v týchto prípadoch viacero. Zabavenie, vyvlastnenie, znárodnenie alebo odpredaj majetku investorom projektu alebo príslušným štátom sú tie najčastejšie z nich.

⁷⁴ Rozhovor Kataríny MLICHOVEJ s pani A.Š. (1960), dňa 15. februára 2014 v Košťanoch nad Turcom.

⁷⁵ Preložené a citované z: SZALÓ, Csaba: *Domov a jiná místa/ne-místa formování kulturních identit*. Sociální studia, 1, 2006, s. 146 [Online] Dostupné z URL: < <http://socstudia.fss.muni.cz/dokumenty/080227135221.pdf> > [Cit. 2014-03-16].

⁷⁶ To, že tak neučinili je dôkazom toho, ako boli obyvatelia zle informovaní. Najčastejšie tak konali zo strachu, že prevezenie väčších častí (drevené schodiská, ploty a pod.) by bolo považované za krádež, nakoľko tieto statky boli zarátané do hodnoty domu pri jeho oceňovaní, a teda neskôr od nich odkúpené štátom.

Obyvateľov Harvelky a Riečnice prirodzenie zaujímalo, čo sa s ich pôdou, ktorú mali vo vlastníctve, stane po ich odchode a či niekto zohľadní im spôsobenú finančnú ujmu. Účastník jednej zo schôdzí, na ktorej sa majetkové vysporiadanie riešilo, spomína na im vysvetlené takto:

„Pamätám si, to som bol veľmi mladý chalan, bola ustanovujúca schôdza a ja som tam bol jako decko. Celá obec tam bola. Vtedy si pamätám, že hovorili tam tí mocipáni za tým stolom vpredu: ‚Každá medza, každý strom, každý kriek, všetko vám bude preplatené.‘ Dodnes nám nie je.“⁷⁷

V tomto prípade boli pozemky od občanov vykupované, aj keď sociologické a antropologické terénne výskumy dokázali, že pre vysídlenecov je za účelom znovuobnovenia živobytia na novom mieste istejšie zabezpečenie pôdy než finančná hotovosť za pôdu odkúpenú v ich pôvodných sídlach. Výkupu majetku v obciach, s ktorým sa začalo už v roku 1978, predchádzalo jeho oceňovanie. To sa Harvelčanom a Riečničanom zdalo, byť veľmi netransparentné. Nechápali, na základe akých presných kritérií sa majetok oceňoval a ani s navrhovanou hodnotou neboli poväčšine spokojní.

Ďalšia zmena oproti pôvodným sľubom nastala, keď sa k výkupu pristupovalo len vtedy, keď sa jednalo o tzv. intravilán:

„Nevykupovalo sa všetko, vykupoval sa len intravilán, to je blízko zastavaných plôch – akože dvory, kde boli chalupy a nejaké humná a okolo sa vykúpilo. A potom pozemky, ktoré boli v zátopovej oblasti. Ostatné pozemky v Harvelke nie sú vykúpené a sú vlastne stále majetkom tých ľudí, ktorí tam bývali.“⁷⁸

Na tému extravilánu sa vyjadruje iná narátorka:

„My sme dostali vlastne len za dom a za tú záhradu kolo domu a ostatný extravilán, tam sa absolútne nič neplatilo. A vlastne ostatné všetko je tam. Je to na papieri, je to naše. V podstate už to nie je ani orná pôda, už tam je dnes takmer les, už to nie sú pasienky, lúky. Už to tá vegetácia pohltila.“⁷⁹

⁷⁷ Rozhovor Kataríny MLICHOVEJ s pánom V.K. (1963), dňa 15. februára 2014 v Bystričke pri Martine.

⁷⁸ Rozhovor Kataríny MLICHOVEJ s pánom J.R. (1955–2014), dňa 16. februára 2014 v Oravskej Lesnej.

⁷⁹ Rozhovor Kataríny MLICHOVEJ s pani M.H. (1958), dňa 23. januára 2016 v Bystičke pri Martine.

Ostatné pozemky teda obyvateľom vykompenzované neboli, a preto sú niektorí ešte dnes ich vlastníkmi, no kvôli vode alebo ďalším ochranným opatreniam z nich nemajú reálny úžitok.

Prítomnosť poľnohospodárskej pôdy bola častým kritériom pri výbere nového bydliska. Dôvodmi boli nielen možnosť dopestovania si potravín, ale aj možnosť akejsi seberealizácie. „*Tam sa mu [otcovi, pozn.] to celkom videlo, lebo tam bolo aj kúsok poľa, tak mohol čosi porobiť, lebo dedo bez roboty by nebol vydržal.*“⁸⁰ Väzba týchto ľudí na kúsok poľa bola jednoducho taká silná, že jej prerušenie by bolo pre viacerých neprípustné. Aj z tohto dôvodu mnohí odmietali náhradné bývanie v bytoch. Za ich motiváciou nájsť si bývanie, pri ktorom by mali aj prístup k pôde, nestálo len finančné hľadisko.

Napriek tomu, že práca nedisponuje konkrétnymi číslami, z rozprávání nárátorov je viac ako jasné, že výmera pôdy, ktorú vlastnili pred a po vysídlení sa jednoznačne znížila. Najčastejšie dôvody boli dva – nedostatok finančných prostriedkov na zakúpenie aspoň rovnakej výmery pôdy kvôli vyšším cenám v novej lokalite, ale aj jej nedostatok v bezprostrednom okolí nových obydí, čo bolo typické hlavne pre mestské prostredie.

Pri takejto analýze sa nemôžeme na pôdu pozerat' len ako na nehnuteľný majetok s istou trhovou cenou, pretože pôda je v zároveň priestorom, na ktorom sa uskutočňujú ekonomické a sociálne procesy. „*Pokiaľ pôda, ktorá tvorí akúsi základňu pre výrobný systém nie je znovu obnovená inde, alebo nie je nahradená zamestnaním so stálym príjmom, jej strata spôsobuje postihnutým rodinám ochudobnenie.*“⁸¹ Vysídlení takto nielenže strácajú po finančnej stránke, ale k nej sa pridružujú aj ďalšie problémy.

Práca na poli nebola síce pre Harvelčanov a Riečničanov jedinou možnosťou zabezpečenia živobytia, no napriek tomu mala pre nich nesmierne dôležitý význam a poľnohospodárstvo tu bolo neoddeliteľnou zložkou života. Aj keď poľnohospodárska produkcia plne nestačila na živobytie a väčšina rodín žila z príjmu aj z inej oblasti, každá vlastnila aspoň kúsok poľa, čím sa snažila zabezpečiť si čo najväčšiu potravinovú sebestačnosť. S vlastníctvom pôdy úzko súvisí aj stav dobytky a ďalších hospodárskych zvierat. Menej pozemkov znamenalo aj ich menší počet, pretože krmivo muselo byť dokupované a dobytky sa nemal kde držať a pásť.

⁸⁰ Rozhovor Kataríny MLICHOVEJ s pani M.M. (1951), dňa 17. januára 2016 v Oravskej Lesnej.

⁸¹ Preložené a citované z: CERNEA, Michael M.: *Risks, Safeguards and Reconstruction. A Model for Population Displacement and Resettlement*. Economic and Political Weekly, Vol. 35, No. 41, 2000, s. 3663.

Na jednej strane strata pôdy znamenala ochudobnenie týchto ľudí, pretože im bol odobraný prírodný a aj človekom vytváraný kapitál, ktorý im dovtedy umožňoval vypestovať si alebo vyrobiť množstvo produktov. Na strane druhej bol tento výpadok kompenzovaný novým príjmom do rodiny, ktorý priniesli najmä ženy, ktoré do vysídlenia väčšinou nepracovali a ostávali doma. V novom prostredí sa väčšina z nich zamestnala, čo by sa i tak vylučovalo s hospodárením v takom množstve, ako tomu bolo ešte v Harvelke či Riečnici. Takto sa vyrovnávali príjmy s výdavkami, pretože si mnoho dovtedy doma dopestovaných potravín museli zakúpiť. Ba čo viac, existovali ľudia, ktorí uvítali novú realitu, v ktorej už neboli natoľko závislí na práci na poli. Práca na harvelských a riečnických poliach bola ťažšia, než obdobná práca niekde inde a neprinášala ani požadovaný zisk. Žiaden z narátorov však s predstavou, že by možnosť práce na poli stratil úplne, nebol úplne stotožnený.

Spoločenské postavenie, kultúra, komunita a identita

Nasledujúce odstavce v sebe zahrňujú hneď niekoľko skúmaných kategórií, nakoľko určiť presné hranice zaradenia pri skúmaní niektorých z nich kvôli ich vzájomnej nadväznosti nebolo vôbec možné.

Zmena spoločenského postavenia, určená majetkovým alebo profesijným statusom, bola jednou z tém, ktoré Michael M. Cernea popisoval. Podľa neho môže v tomto smere dochádzať k marginalizácii už pred samotným fyzickým vysídlením, keď osoby postupne a viditeľne prichádzajú o majetok a tým upadá aj ich spoločenský status.⁸² Pravdou je, že zmenu spoločenského postavenia určeného týmito faktormi, z narátorov priamo nevyjadril nikto. Dokonca nikto neodkazoval na spoločenské postavenie ani pred obdobím, čo môže naznačovať povahu hodnotového systému skúmanej časti vysídlencom. Na základe výpovedí je možné tvrdiť, že na takto určenom spoločenskom postavení si nik z nich špeciálne nezakladal, a preto jeho prípadná zmena nebola pre vysídlencom vôbec témou a teda na nich nemala reálny dopad.

To, čo ale vysídlencom v novom prostredí odsúvalo na okraj spoločnosti, minimálne v symbolickej rovine, bola akási kvázi nálepka, ktorú si so sebou do nového prostredia priniesli – nálepka cudzinca. Harvelčania a Riečničania veľmi často pociťovali, že sú takto ostatnými vnímaní a to aj napriek tomu, že zároveň priznávali dobré vzťahy so svojím okolím. Vo viacerých prípadoch dochádzalo k viditeľnému vyčleňovaniu vysídlencom pôvodným obyvateľstvom, no priamo

⁸² CERNEA, Michael M.: *Sociological Practice and Action-Research on Population Resettlement* (Part II). *Journal of Applied Sociology*, Vol. 14, No. 1, 1997, s. 111.

k fyzickým stretom nikdy nedošlo. Dopady tohto symbolického vyčlenenia prísťahovalcov boli pre Harvelčanov a Riečničanov skôr psychologického charakteru, avšak v pamäti narátorov stále hlboko zakorenené. Prejav očividného vyčlenenia prísťahovalcov zdieľa jeden z narátorov:

„Keď som bol mladý, tak som neseďával v kostole, ale som videl, že keď sedel ten [prísťahovalec, pozn.], tak za ním zakašľal ten Náместovec. Hneď pochopil, že sa treba postaviť, lebo to bolo ich miesto.“⁸³

V niektorých prípadoch bola táto nálepka doplnená o identifikáciu konkrétneho prostredia, z ktorého títo cudzinci prichádzali. „Ja keď som prišiel na dolniaky, tak ináč ma nevolali, len horniak. To je ten horniak.“⁸⁴ Vysídlení z Harvelky a Riečnice si (chcne či nechcne) so sebou do nových bydlísk priniesli aj identitu regiónu a z ľudí s dovtedy známymi prezývkami v rámci vlastnej komunity ako napr. *tetka Vangorka*, *sváko Francek od Kliešťa* alebo *sváko Fedor*, sa stali len *ten Kysučan*, *ten horniak*, *tá Kysučanka*.

Vo všetkých prípadoch bolo toto označenie narátormi vnímané v pejoratívnom význame a odrážalo zároveň stereotypné domnienky o povahe Kysúc ako chudobného kraja. „Príčinami takéhoto nazerania bol nedostatok významnejšej priemyselnej výroby a tiež skutočnosť, že horšie pôdnoklimatické podmienky tu ustálili a upevnili zastaralé prvky agrárnej kultúry.“⁸⁵ O takúto skúsenosť sa podelila aj rodáčka z Riečnice. Napriek veľkej vzdialenosti, ktorú za novým bydliskom prekonala do susedného regiónu Turiec, cítila, že:

„...Turčani tak ponižovali Kysučanov a Oravcov. Brali ich tak za menejcenných, na to som si ťažko zvykala. Spočiatku som si možnože aj poplakala, ale potom som sa bránila. Povedali: ‚To taký skaderuka-skadenoha.‘ Povedám: ‚A to sú akí?‘ – ‚To také chudobné.‘ Potom prišli druhí a: ‚Skadeže to vzal?‘ Povedám: ‚Vy neprijmete ani chudobného, ani bohatého. Bohatý skadeže to vzal a chudobný skaderuka-skadenoha.‘ Potom som sa už bránila, ja vám reku dám.“⁸⁶

Dôsledkom takýchto oslovení a v niektorých prípadoch až verbálnych útokov zo strany domáceho obyvateľstva bola pociťovaná väčšia potreba vysídlencom

⁸³ Rozhovor Kataríny MLICHOVEJ s pánom J.P. (1956), dňa 11. februára 2014 v Oravskej Lesnej.

⁸⁴ Rozhovor Kataríny MLICHOVEJ s pánom J.B. (1934–2020), dňa 23. januára 2016 v Košťanoch nad Turcom.

⁸⁵ Citované z: OLBERTOVIČ, Veronika: *Potopená kultúra*. Nitra 2012, s. 15.

⁸⁶ Rozhovor Kataríny MLICHOVEJ s pani A.K. (1935), dňa 23. januára 2016 v Bystričke pri Martine.

vystupovať voči takémuto jednaniu a skôr upozorňovať na svoju regionálnu príslušnosť s dodatkom, že sa za tento fakt nehanbia a sú naň naopak hrdí, ako sa musela ohradiť aj iná niekdajšia obyvateľka Riečnice: „Aj ja sa považujem za Kysučanku, aj moja svokra ma volá Kysučanka, keď mi na meno nevie prísť. Ale ja som hrdá na to, aj keď v Martine už bývam viac ako na Kysuciach.“⁸⁷ Táto nutnosť vymedzovať sa je jedným z dôvodov, prečo sa vysídlení stále identifikujú s pôvodným prostredím väčšími než s novým.

Toto vnímanie *my* a *oni*, popr. *domáci* a *cudzí* nebolo vnímané ale len zo strany domáceho obyvateľstva voči novo prichádzajúcim, ktorých nimi boli vnímaní ako cudzia zložka. Túto (ne)príslušnosť pociťovali aj narátori. Najjednoduchší popis nových susedov znel: „*boli iní*“. Narátori sa voči týmto ľuďom jasne vymedzovali ako „*my*“ voči „*oni*“ a svoje úplné začlenenie do miestnej komunity nepociťovali. Takéto chápanie vlastnej identity je dokonalým príkladom toho, ako identitu definuje Zygmunt Bauman, keď hovorí, že: „Identita znamená stáť mimo: byť odlišný a cez odlišnosť jedinečný – a tak hľadanie identity nemôže byť ničím iným než oddeľovaním a odlučovaním.“⁸⁸ Vyčleňujúcim bola napríklad povaha ľudí ako taká a hodnoty a prístup, ktoré ich definovali. V Harvelke a Riečnici boli ľudia zvyknutí vzájomne si pomáhať. Ba čo viac, boli na takúto pomoc takmer odkázaní. V novom prostredí vysídlení takúto pomoc buďto vôbec nenachádzali, alebo ju nenachádzali v takej miere, aby sa to odrazilo na dojmoch, ktoré v nich nové prostredie zanechalo, ako vyplýva aj z krátkeho príbehu:

„Tí Goralí a Kysučania – to sú dve náture. Ja som s nimi prežil kopec. Harvelčania sú takí tvrdí a výbojní, viac takí výbušní, preto sme asi boli bitkári (...) Ale Lesňania sú... akoby som to tak porovnal. Nechcem povedať, ale sú takí závisliví. Harvelčania to sa takto držalo. Keď bolo dakde zle – ako v Harvelke sa pobili – ale keď už bolo zle, tak sa spojili. A títo majú takú inú náтуру. Spievaví sú, aj hraví sú, ale to bolo vidno, že tak viac si dajako... Akoby sa nepotrebovali jeden druhého (...) Ja som napríklad bol prekvapený, keď som videl, že jeden spadol a on mu ako nepomohol ten druhý. To v Harvelke tí susedia boli pohádaní, ale keď bolo zle, tak mu pomohol. U tých Goralov to takto nebolo cítiť, že by to tak oni mali, ale to je v náture.“⁸⁹

⁸⁷ Rozhovor Kataríny MLICHOVEJ s pani A.Š. (1960), dňa 15. februára 2014 v Košťanoch nad Turcom.

⁸⁸ Citované z: OLBERTOVIÁ, Veronika: *Potopená kultúra*. Nitra 2012, s. 20.

⁸⁹ Rozhovor Kataríny MLICHOVEJ s pánom J.P. (1956), dňa 12. januára 2016 v Oravskej Lesnej.

To, akí boli ľudia v novom prostredí, bola v rozprávaniach narátorov frekventovaná téma a dochádzalo k častému porovnávaniu. Vysídlení neboli poväčšine s novou situáciou a novými susedmi úplne spokojní a to i napriek faktu, že noví susedia neboli problematickí a opisované vzťahy boli v zásade dobré. Napriek tomu si na nových susedov mnohí nezvykli a v ich spoločnosti sa necítili príjemne.

Istým paradoxom na týchto vznikajúcich situáciách je, že jedným z kritériom pri hľadaní nového bývania bola aj geografická blízkosť k pôvodnému domovu, z ktorej si Harvelčania a Riečničania vyvodzovali povahovú podobnosť obyvateľstva. Tento predpoklad sa ale nikomu z interviewovaných nepotvrdil, a i v prípade nadviazania dobrých vzťahov s ľuďmi v novom prostredí boli rozdiely podľa narátorov častejšie než podobnosti:

„Je to pár kilometrov rozdiel medzi Harvelkou a Novou Bystricou, ale tu sú úplne iní ľudia. Ten charakter tých ľudí – tu sú individualisti. Tu si závideli, žalovali jeden na druhého, preboha živého... (...). Ja už tutok žijem štyridsať rokov na Novej Bystrici, ale ja nemôžem prísť na chuť týmto ľuďom.“⁹⁰

Zmena prostredia so sebou prináša aj potrebu začleniť istú kultúrnu skúsenosť do nového života a do novej kultúry.⁹¹ Pre potreby vysvetlenia vplyvu vysídlenia sa na začiatok stačí pozrieť na (kultúrne) zvyklosti zdieľané istým spoločenstvom a ich prípadné prenesenie do nového sociokultúrneho prostredia. Avšak kultúra, čo sa týka tradičnej ľudovej kultúry, nebola vôbec reflektovaná a to ani v súvislosti so vstupom do nového prostredia. Prvky tradičnej ľudovej kultúry charakteristické pre Harvelku a Riečnicu, ktoré popisuje aj výskum zo zátopovej oblasti, boli totižto na ústupe. Jediným prvkom, ktorý nevymizol a do pozadia ustúpil len veľmi mierne, bolo nárečie. Špecifický spôsob prejavu vlastný týmto vysídlencom však podľa zmienok prinášal skôr úsmevné nedorozumenia, než aby bol zdrojom odcudzenia alebo konfliktu medzi dvoma rôznymi spoločnosťami zdieľajúcimi iné zvyky.

Zaujímavou odlišnosťou, na ktorú narátori často upozorňovali, bolo trávenie (voľného) času. Harvelčania a Riečničania si so sebou do nového prostredia prinášali zvyk tráviť čas rodinne pospolu, so susedmi alebo v rámci celého spoločenstva. Takto trávený čas bol častokrát sprevádzaný spevom. Na prenesenie tohto zvyku aj do nového prostredia spomína jedna z narátoriek takto:

⁹⁰ Rozhovor Kataríny MLICHOVEJ s pánom M.R. (1949), dňa 18. januára 2016 v Novej Bystrici.

⁹¹ HULEWAT, Phyllis: *Resettlement. A Cultural and Psychological Crisis*. Social Work, Vol. 41, No. 2, 1996, s. 129.

„My sme si v Kláštore našli také miesto pri rieke, tam sme si v nedeľu chodili posedieť a pospievať, brat s harmonikou. A tak sme potom išli dedinou a všetci na nás pozerali, že čože to... My sme boli takto naučení a všade sme spievali, kde sa dalo. Všade!“⁹²

Podľa slov narátorov ich táto (kultúrna) odlišnosť hádam najväčšmi vymedzovala – ľudia sa na nich pozerali inak, s jasným opovrhnutím. Takéto vzájomné vnímanie sa spôsobilo, že nielenže ich nová komunita zdráhavejšie prijímala medzi seba, ale vysídlenec strácal motiváciu sa do nej integrovať.

K tráveniu času pre ľudí z Harvelky a Riečnice nepochybne patrí aj slávenie sviatkov. Pre ľudí, ktorí celý život pracovali na poli, znamenal sviatok možnosť prísť medzi ostatných ľudí a integrovať sa do spoločenstva, čo je v protiklade k tomu, ako to dnes činí moderný mestský človek, ktorý chce sviatok tráviť v čo najužšom kruhu známych.⁹³ Podľa takejto schémy Harvelčania a Riečničania rozhodne nepatria k tým druhým, čo vieme usúdiť už zo spôsobu života opísaným v predchádzajúcom príspevku. Isté zvyklosti v rámci pôvodnej komunity nebolo možné vysídlenkami ďalej praktizovať, čo spôsobovalo, že sa ešte viac uzatvárali do seba, prípadne sa naviazali na tých, ktorých v novom prostredí poznali ešte zo skorších čias. Takýmto správaním si uzatvárali cestu k sociálnemu využitiu v rámci novej komunity.

Vysídlenie obyvateľstva v mnohých prípadoch znamená tiež zánik pôvodnej komunity, ktorú vysídlenec v pôvodnom bydlisku vytvárali a to najmä z dôvodu narušenia jednotlivých individuálnych vzťahov medzi nimi.⁹⁴ Vysídlenie Harvelky a Riečnice skutočne do istej miery pretrhlo zväzky medzi jednotlivými obyvateľmi. Na druhej strane, istá sila týchto ľudí stále udržiava (v rámci možností) stmelených. Evidentné vyčleňovanie vysídlenecov a vyčleňovanie sa vysídlenkami v novom prostredí bolo pravdepodobne spúšťacím momentom. Vysídlenec sa o to viacej utiekali k známemu, čím pôvodné zväzky vlastne utužovali. Veľmi typickým bolo vyhľadávanie rodákov z Harvelky alebo Riečnice v okolí ich nových bydlísk. Pováčšine to nebola náročná úloha, pretože Harvelčania a Riečničania aj z praktických dôvodov vedome a úmyselne odchádzali do miest, kde sa už nejaký počet rodákov nachádzal.

⁹² Rozhovor Kataríny MLICHOVEJ s pani M.B. (1954), dňa 23. januára 2016 v Košťanoch nad Turcom.

⁹³ SOKOL, Jan: *Člověk a náboženství*. Praha 2004, s. 38–39.

⁹⁴ BENNETT, Olivia: *Breaking the Threads. The Real Costs of Forced Resettlement*. Oral History, Vol. 27, No. 1, 199, s. 41.

Samotné vyčlenenie však nie je jediným stmelovacím prostriedkom a dôvodom pretrvávajúcej identifikácie sa s pôvodným prostredím. Existuje predpoklad, že identifikovanie sa s miestom skončí, keď toto miesto prestane jestvovať. Po akceptovaní takéhoto predpokladu možno označiť prípad Harvelčanov a Riečničanov za nie bežný.⁹⁵ V pátraní po tom, čo ich okrem opísaných skutočností spája a prečo sa stále identifikujú s už neexistujúcim miestom, treba ísť preto hlbšie. Pripomínam, že väčšina vysídlencov Harvelku a Riečnicu stále považujú za svoj domov a napriek istým odlišnostiam sa dá povedať, že väzba na domov je u nich aj desiatky rokov po nútenom vyst'ahovaní stále veľmi silná. Táto silná väzba na miesto má pochopiteľne silný vplyv identitu.

Nielen zánik miesta, ale už aj samotné vysídlenie narúša kontinuitu identifikácie sa s ním. Tá však narušená v prípade Harvelčanov a Riečničanov nebola a ďalším dôvodom takejto reality je pravdepodobne zdieľaná nostalgia za týmto miestom.⁹⁶ Nostalgia za miestom, ktoré bolo ich domovom, umocnená negatívnym zážitkom. Rozhodnutie o vysídlení vytrhlo Harvelčanov a Riečničanov z nimi prežívanej reality a množstvu z nich narušilo plány pokojného života v ich rodných obciach.⁹⁷ Nostalgia ich opäť privádza (a častokrát spoločne) na miesta spoločných zážitkov, čo ich ako komunitu len ďalej posilňuje a rovnako tak aj ich vzájomné putá a väzbu k rodnej zemi.

Melinda Milligan tvrdí, že zdieľaný pocit nostalgie je vlastný generácii, ktorá zdieľa spoločné zážitky a vzťah k jednému miestu.⁹⁸ V tomto prípade by sa touto generáciu dali nazvať tí, ktorí vysídlenie v Harvelke a Riečnici priamo zažívali. Realita je však iná, v skutku prekvapujúca. Identifikácia s prostredím je vlastná i generácii potomkov vtedajších vysídlencov a to i tých, ktorí si na obdobie existencie obcí pamätajú matne alebo vôbec. Títo potomkovia dnes prejavujú o obce nadmerný záujem – do kedysi harvelskej a riečnickej krajiny pravidelne zavítajú, vytvárajú hmotné dôkazy ich vtedajšej existencie a s ľuďmi z Harvelky a Riečnice sa v niektorých prípadoch priamo stotožňujú, ako to robí aj najmladší z narátorov, ktorý sa rodičom, rodákom z Harvelky, narodil už v novom domove. Ten dnes hrdo prehlasuje: „A ja zas hovorím, že som z Harvelky.“⁹⁹

⁹⁵ MILLIGAN, Melinda M.: *Displacement and Identity Discontinuity. The Role of Nostalgia in Establishing New Identity Categories*. Symbolic Interaction, Vol. 2, No. 3, 2003, s. 385.

⁹⁶ MILLIGAN, Melinda M.: *Displacement and Identity Discontinuity. The Role of Nostalgia in Establishing New Identity Categories*. Symbolic Interaction, Vol. 2, No. 3, 2003, s. 382.

⁹⁷ Túto realitu si dodnes mnohí idealizujú a paradoxné je aj to, že s nostalgiou spomínajú aj na veci, o ktorých priznávajú, že v tom čase robili neradi.

⁹⁸ MILLIGAN, Melinda M.: *Displacement and Identity Discontinuity. The Role of Nostalgia in Establishing New Identity Categories*. Symbolic Interaction, Vol. 2, No. 3, 2003, s. 381.

⁹⁹ Rozhovor Kataríny MLICHOVEJ s pánom M.R. (1977), dňa 18. januára 2016 v Novej Bystrici.

Vysídlenci z Harvelky a Riečnice sa nielenže so zaniknutým miestom stále identifikujú, toto stotožnenie preniesli aj na svojich potomkov. Nie je neobvyklé, že kaplnka v Harvelke opäť oživa nielen pri svätej omši počas stretnutia rodákov, ale aj pri príležitosti krstu novorodeniatok detí vysídlencov. Dalo by sa namietat', že tieto prejavy sú len akýmsi odkazom na záujem o rodinnú históriu avšak vo všetkých skúmaných prípadoch sa ukázalo, že záujem býva väčší o stranu toho rodiča, ktorý pochádzal z jednej zo skúmaných obcí. Jedným z možných vysvetlení je aj povaha prostredia, v akom táto generácia vyrastala – obklopení maľbami rodičovských domov, tráviacimi voľné chvíle v harvelských či riečnických lesoch.

Zamestnanie

Ďalším Cerneom zachyteným a popísaným dôsledkom vysídlenia je strata práce, ktorá má za následok zvýšenú nezamestnanosť vysídlených ľudí. Strata zamestnania je podľa neho pre niektorých vysídlených väčším úderom, než strata domova. Predovšetkým je tomu tak, ak sa jedná o ľudí, ktorých existencia závisí na zamestnaní, akými sú napr. robotníci nevlastniaci pôdu, pracovníci verejných služieb, obchodníci a malí podnikatelia.¹⁰⁰ Závery výskumu v prípade Harvelky a Riečnice ukazujú ale na trend opačný.

Na základe rozhovorov by sa Harvelčania a Riečničania dali zaradiť do dvoch skupín podľa toho, aké obavy (ne)mali z nájdenia nového zamestnania. Zatiaľ čo jedna skupina sa nájdenia zamestnania vôbec neobávala, pretože „vtedy mal prácu každý“, druhá prejavovala značné obavy, či si ju v novom prostredí skutočne dokážu nájsť. Napriek tomu, že obavy z nájdenia novej práce po vysídlení nemal v obciach každý, každý túto kategóriu nejakým spôsobom reflektoval, čo svedčí o tom, že to bola stále jedna zo starostí, ktoré vysídlení ľudia museli riešiť. Obom skupinám však boli spoločné iné obavy – to, aká táto práca bude.

Situácia so zamestnanosťou nebola u Harvelčanov a Riečničianov jednoduchá ani v období pred vysídlením. Väčšina žien ostávala doma, kým muži, až na niekoľko málo výnimiek, za prácou odchádzali mimo obcí. Po nedobrovoľnom odchode z obcí však tieto ženy nastupovali do zamestnaní, čo v konečnom dôsledku znamenalo nárast zamestnanosti. Toto zaradenie do pracovného procesu si veľa z nich dokonca pochvaľovalo, pretože ich to zaradilo do pracovného kolektívu a tiež sa tak odpútali od ťažkej práce na poli. Ani muži s nájdením zamestnania nemali väčšie problémy, pretože väčšina z nich zamestnanie dovtedy mala aspoň sezónne. Presunom do iného prostredia to už len zriedkakedy boli

¹⁰⁰ CERNEA, Michael M.: *Sociological Practice and Action-Research on Population Resettlement* (Part II). *Journal of Applied Sociology*, Vol. 14, No. 1, 1997, s. 110.

sezónne práce, čím v tomto ohľade získali. U tých, ktorí za prácou dochádzali denne alebo chodili na týždňovky, sa často stávalo, že svoje nové obydlia hľadali práve v jej okolí.

Olivia Bennett si všimla že tí, ktorí pôsobili v inej sfére než v poľnohospodárstve, resp. boli aj inak zruční, si našli lepšie uplatnenie a s väčším úspechom.¹⁰¹ Avšak, ani gazdovia z Harvelky a Riečnice, ktorí boli dovtedy vzrastení s pôdou, nemali s nájdením zamestnania väčšie problémy. Bolo tomu tak preto, že aj keď títo gazdovia pracovali na hospodárstve „*v podstate to bolo tak, že skoro každý roľník mal vyhňu, v ktorej si sám vyrábala a opravoval hospodárske náradie – ostrenie motyk, sekier, pluchov, výroba podkov pre kone, či podkúvanie.*“¹⁰² Gazdovia boli teda dostatočne zruční aj v inej oblasti a s takýmito schopnosťami to mali s uplatnením na trhu práce o niečo jednoduchšie.

Ak sa v novom prostredí objavil problém s prácou, problémom bola skôr práca samotná. Množstvo dovtedy hospodárov (žien aj mužov) sa snažilo získať zamestnanie v podobnej oblasti. Tí, ktorým sa to podarilo, začali pracovať hlavne na družstvách. Spôsob práce bol ale niečo, s čím sa na novom pracovisku vyrovnávali len veľmi ťažko. Dôvodom bola podľa vysídlencom nízka pracovná morálka a usilovnosť. U narátorov boli veľmi časté narážky na to, ako si ľudia nevážili prírodu, s ktorou pri práci prichádzali do kontaktu, ako sa na družstvách zaobchádzalo so zvieratami a mnoho ďalšieho. Na takéto prežívanie novej reality otcom spomína jedna z narátoriek takto:

*„Tatík taký poctivý, on napríklad vravel, že trebárs videl na družstve, ako bijú tie zvieratá. Tak to mu bolo tak ľúto, lebo my sme mali kravičky, my sme sa o tie zvieratá tak starali. Jeho to tak trápilo, aj že chlapi tam pili od smädu víno a u nás mliečko. On bol tak inak zvyknutý.“*¹⁰³

Takéto reakcie môžeme označiť za kultúrny šok, pretože (pracovné) návyky Harvelčanov a Riečničianov sa od návykov miestnych vo väčšine prípadov značne líšili.

Mzdové ohodnotenie nebolo narátormi nijako reflektované bez opýtania sa na túto tému. Odpovede na to, či si vysídlencom vo výške mzdy po vysídlení prilepšili alebo pohoršili, však naznačujú, že k výrazným zmenám nedošlo.

¹⁰¹ BENNETT, Olivia: *Breaking the Threads. The Real Costs of Forced Resettlement.* Oral History, Vol. 27, No. 1, 1999, s. 42.

¹⁰² Citované z: JONEKOVÁ, Eva – JUDÁK, Viliam – LALINSKÝ, Milan: *Nová Bystrica. Rozlohou najväčšia obec na Kysuciach.* Čadca 2010, s. 321.

¹⁰³ Rozhovor Kataríny MLICHOVEJ s pani A.Š. (1960), dňa 23. januára 2016 v Košťanoch nad Turcom.

Zdravie

Cernea vyvodzuje, že u tých, ktorých postihlo nútené vysídlenie, sa vyskytuje zvýšená chorobnosť. Väčšina ním skúmaných a popisovaných prípadov sa ale vyznačovala zhoršenými hygienickými podmienkami v nových obydliach, ktoré potom mali za príčinu vznik a šírenie infekčných chorôb. Najčastejšími skupinami ľudí, u ktorých bolo vplyvom vysídlenia zaznamenané zhoršené zdravie, boli dojčatá, deti a starí ľudia.¹⁰⁴ V sledovanom prípade vysídlenia Harvelky a Riečnice nič nepreukazovalo zvýšenú chorobnosť. Tieto skutočnosti úzko súvisia s úrovňou bytových podmienok, do ktorých sa vysídlení dostali. Zhoršenie hygienických podmienok po odchode z pôvodného bydliska nebol prípad vysídlenecov z Harvelky a Riečnice. Naopak, podmienky sa postupom času zhoršovali v samotných obciach, čo bolo sprievodným javom postupného zániku obcí. Starostlivosť o prostredie v obciach upadala a nielen domy postupne chátrali.

Okrem zvýšenej chorobnosti zaznamenal Cernea aj zvýšenú úmrtnosť.¹⁰⁵ Takýto trend sa autorke nepodarilo dokázať. Jediné, čo by tomuto aspoň nasvedčovalo, boli rozprávania niekoľkých narátorov, ktorí časté úmrtia niektorých starých ľudí tesne pred alebo po vysídlení označili za „smrť zo žiaľu“. Najstaršia z narátoriek ale s presvedčením v hlase povedala: „Tam boli tí starší a kerýsi aj zomreli od ľúlosti. Až mi ide mráz tuto do tváre. Gazdovali, trápili sa všelijako, a na staré dni hybaj preč.“¹⁰⁶ Presnú príčinu týchto úmrtí ale nemožno dnes s presnosťou určiť, a preto by záver vyhodnocujúci vysídlenie ako faktor spôsobujúci zvýšenú úmrtnosť, nebol obstojný a pravdepodobne ani správny.

V rámci tejto kategórie možno spomenúť aj dostupnosť zdravotnej starostlivosti, pretože ju spomínali v rozhovoroch samotní narátori. V tomto ohľade malo vysídlenie na jej dostupnosť pozitívny vplyv. V Harvelke ani v Riečnici počas doby existencie obcí lekár pravidelne nikdy neordinoval a obyvatelia museli za ošetrovaním dochádzať do prilahlých dedín. Okoliti lekári boli ale natoľko vyťaženi, že na ošetrovanie museli pacienti čakať aj niekoľko hodín. Stávalo sa teda, že obyvatelia lekársku starostlivosť radšej vyhľadávali len vo veľmi vážnych prípadoch. Lepšia dostupnosť praktického či odborného lekára, či dokonca nemocnice, bola v novom prostredí veľmi pozitívne vnímanou skutočnosťou.

¹⁰⁴ CERNEA, Michael M.: *Risks, Safeguards and Reconstruction. A Model for Population Displacement and Resettlement*. Economic and Political Weekly, Vol. 35, No. 41, 2000, s. 3665.

¹⁰⁵ CERNEA, Michael M.: *Sociological Practice and Action-Research on Population Resettlement* (Part II). Journal of Applied Sociology, Vol. 14, No. 1, 1997, s. 111–112.

¹⁰⁶ Rozhovor Kataríny MLICHOVEJ s pani M.R. (1924), dňa 8. februára 2014 v Oravskej Lesnej.

Strava

V súvislosti so stravou si Cernea na základe svojich pozorovaní a výskumov všimol, že nútená zmena bydliska zvyšuje riziko, že ľudia upadnú do stavu dočasnej alebo chronickej podvýživy spôsobenej hlavne náhlym poklesom potravinovej produkcie.¹⁰⁷ Nič takéto v prípade Harvelčanov a Riečničanov nebolo zaznamenané, pravdepodobne aj preto, že vysídlenci odchádzali z pôvodného dom(ov) u priamo do nového a neboli umiestňovaní v dočasných príbytkoch, ako tomu často bolo v prípadoch, ktoré sledoval Cernea.

Je pravdou, že veľa rodín sa ešte počas bývania v obciach snažilo po tejto stránke o čo najväčšiu sebestačnosť. Až to, čo si nešlo dopestovať, si dokupovali v miestnom obchode. Jeho sortiment bol však veľmi skromný a kvôli počasiu často dochádzalo k výpadkom zásobovania. Takéto prípady sú v rozprávaniach a dobových prameňoch pomerne časté, jeden z nich opisuje situáciu v zime roku 1952, kedy: „Padlo toľko snehu, že autobusová premávka bola celkom odstavená. Za jeden mesiac sa do tunajšej obce nedodávali potraviny. Občania cítili nedostatok chlebovín.“¹⁰⁸ Napriek tomu, že strava bola síce skromná a často nie veľmi pestrá, o väčších a častých problémoch so zaobstaraním jedla nikto nehovoril.

Vysídlenie situáciu k horšiemu nezmenilo, skôr naopak. Zlá prístupnosť obchodu ľudí z kopcov už netrápila. V novom prostredí mali poväčšine obchod s potravinami pomerne blízko a možností nákupu mali hneď niekoľko. Dá sa preto predpokladať, že strava sa stala dokonca pestrejšou.

Prístup k (spoločným) obecným pozemkom

Cernea ako problémovú skutočnosť, ktorá u vysídlencov vedie k ochudobneniu, identifikoval aj stratu prístupu k obecným pozemkom. K ochudobneniu tak po vysídlení dochádzalo v jeho skúmaných prípadoch najmä u tých, ktorí na tomto prístupe záviseli nielen pre vlastné polepšenie si, ale hlavne pre tých, ktorí na ňom záviseli existenčne.¹⁰⁹ Takéto konanie bolo u obyvateľov Harvelky a Riečnice len zriedkavé. Príbehy využívania obecných pozemkov sa v rozprávaniach sa objavili len ojedinele, skôr v podobe detailov opisujúcich iné skutočnosti. Tieto detaily

¹⁰⁷ CERNEA, Michael M.: *Risks, Safeguards and Reconstruction. A Model for Population Displacement and Resettlement*. Economic and Political Weekly, Vol. 35, No. 41, 2000, s. 3665 a CERNEA, Michael M.: *Sociological Practice and Action-Research on Population Resettlement (Part II)*. Journal of Applied Sociology, Vol. 14, No. 1, 1997, s. 112.

¹⁰⁸ Citované z: *Obecná kronika – Riečnica*, bez paginácie.

¹⁰⁹ CERNEA, Michael M.: *Sociological Practice and Action-Research on Population Resettlement (Part II)*. Journal of Applied Sociology, Vol. 14, No. 1, 1997, s. 112–113.

hovorili o využívaní dreva z okolitých lesov (zoschnuté konáre a pod.) ako paliva alebo o využívaní plodov voľne rastúcich ovocných stromov pre vlastnú spotrebu. To nasvedčuje, že samotní vysídlenci strate prístupu k obecným pozemkom neprikladali veľkú dôležitosť a jeho strata po presídlení na nich nemala vplyv dostatočný na to, aby ho dnes reflektovali. Potvrzuje to aj ďalší fakt a to ten, že vysídlenci sa v novom prostredí nesnažili ani o jeho kompenzáciu. To by navyše mohlo viesť k sociálnemu konfliktu so starousedlíkmi, ako bolo evidované v iných prípadoch vo svete.¹¹⁰

Záver

Neodišli dobrovoľne – boli nedobrovoľne vysídlení.

Nedobrovoľné vysídlenie je fenoménom známym z nášho prostredia predovšetkým v súvislosti s vysídľovaním etnických skupín. Táto téma na akademickej pôde nepochybne dominuje. Avšak, ľudia na našom území (a ani inde vo svete) neopúšťajú svoje domovy len z politických dôvodov. Niekedy je týmto dôvodom vidina pokroku. Rozvojové projekty vyhnali z domovov už niekoľko miliónov ľudí a napriek tomu sa tejto téme nevenuje ešte dostatočná pozornosť. Aj osud Harvelky a Riečnice bol spečatený rozhodnutím o jednom takomto projekte – o vybudovaní vodárenskej nádrže, ktorá do dnešných dní slúži potrebám regiónu.

Cieľom výskumu, z ktorého táto práca vzišla, bolo zachytiť a popísať vplyvy nedobrovoľného vysídlenia na obyvateľov Harvelky a Riečnice. Výskum ukázal, že tieto vplyvy neboli ani zďaleka zanedbateľné. Aby bolo možné podať konkrétnejšie poznatky a odpovede, autorka vychádzala z teoretického rámca významného sociálneho vedca Michaela M. Cerneu, vďaka ktorému navrhla niekoľko kategórií, v rámci ktorých sa vplyvy dali bližšie skúmať. Dá sa konštatovať že v každej z kategórií sa dajú identifikovať tak negatívne, ako aj pozitívne vplyvy. Vysídlenie obyvateľov vtedajšej Harvelky a Riečnice po mnohých stránkach skutočne ochudobnilo a to nielen po finančnej stránke. Mnohí z nich sa kvôli tomuto vykoreneniu zo známeho prostredia dodnes nestotožnili s novým socio-kultúrnym prostredím, neprivykli si na krajinu a ani na ľudí, čo ich do značnej miery stále ovplyvňuje hlavne v psychologickvej rovine. Na druhej strane sa týmto ľuďom z miest tak vzdialeným pracovným možnostiam a prístupom k službám a zdravotnej starostlivosti do istej miery uľahčil praktický život. Taktiež, týchto ľudí spoločná skúsenosť vysídlenia a nostalgia za zaniknutými obcami a predchádzajúcim spôsobom života ešte väčšmi spojila aj napriek vzdialenostiam, ktorú medzi sebou členovia tejto stále pretrvávajúcej komunity majú.

¹¹⁰ CERNEA, Michael M.: *Risks, Safeguards and Reconstruction. A Model for Population Displacement and Resettlement*. Economic and Political Weekly, Vol. 35, No. 41, 2000, s. 3666.

Väčšina z nás žije v podmienkach, ktoré nás nepodnecujú zamýšľať sa nad vlastným vnímaním a hodnotou domova. Ako už bolo povedané, človek prejavuje túžbu po domove hlavne vtedy, keď oň príde. Vtedy nastáva moment, keď začne premýšľať, čo to vlastne domov je, ako domov definovať a ako ho ohraničiť. Tak tomu bolo aj u Harvelčanov a Riečničanov, ktorí nevedomky pojem domov definovali prostredníctvom svojich rozprávání. Na pochopenie ich vzťahu k domovu v Harvelke a Riečnici však niekedy slová ani potrebné neboli. Ich silnú väzbu dokazuje aj množstvo publikácií, pohľadníc a kalendárov o ich rodných obciach, ktoré sa tešia veľkému záujmu. Ďalším dôkazom silnej väzby na domov je fakt, že sa pravidelne na miesta svojich dom(ov)ov vracajú. V stále väčšom množstve sa cielene stretávajú i na stretnutiach rodákov, ktoré sa konajú každý rok, a na ktoré prichádzajú už aj ich potomkovia.

Bibliografia

Pramene

Obecná kronika – Harvelka, Štátny archív v Bytči – pobočka Čadca

Obecná kronika – Riečnica, Štátny archív v Bytči – pobočka Čadca.

Články v periodikách

JONEKOVÁ, Eva: *Stretnutie rodákov v Harvelke*. Novobystrický hlásnik. Časopis obce Nová Bystrica, č. 7, 2010, s. 11–12.

Literatúra

ASIF, Mohammed: *Why Displaced Persons Reject Project Resettlement Colonies*. Economic and Political Weekly, Vol. 35, No. 24, 2000. s. 2005–2008.

ASTHANA, Roli: *Involuntary Resettlement. Survey of International Experience*. Economic and Political Weekly, Vol. 31, No. 24, 1996. s. 1468–1475.

BENNETT, Olivia: *Breaking the Threads. The Real Costs of Forced Resettlement*. Oral History, Vol. 27, No. 1, 1999. s. 38–46.

CERNEA, Michael M.: *Risks, Safeguards and Reconstruction. A Model for Population Displacement and Resettlement*. Economic and Political Weekly, Vol. 35, No. 41, 2000. s. 3659–3678.

CERNEA, Michael M.: *Sociological Practice and Action-Research on Population Resettlement (Part I)*. Journal of Applied Sociology, Vol. 13, No. 2, 1996. s. 79–100.

CERNEA, Michael M.: *Sociological Practice and Action-Research on Population Resettlement (Part II)*. Journal of Applied Sociology, Vol. 14, No. 1, 1997. s. 105–123.

DE WET, Chris: *Economic Development and Population Displacement. Can Everybody Win?* Economic and Political Weekly, Vol. 36, No. 50, 2001. s. 4637–4646.

DOBROVODSKÝ, Augustín: *Vzťah obyvateľov k obci Riečnica a motivácia pri výbere ich nového bydliska*. In: Národopisné informácie Riečnica – Harvelka (Výskum zátopovej oblasti na Kysuciach). Bratislava – Čadca 1981. s. 181–195.

GERÁT, Rudolf: *Kysucké premeny*. Čadca 1987.

GERÁT, Rudolf: *Pamätnica zaniknutých obcí Riečnica a Harvelka*. Čadca 1999.

HOGENOVÁ, Anna: *Krajina jako naše prodloužené tělo*. In: LEDEREROVÁ KOLAJOVÁ, Kristýna (ed.): *Vnímání krajiny*. Sborník z konference Krajina jako duchovní dědictví. Praha 2012.

HULEWAT, Phyllis: *Resettlement. A Cultural and Psychological Crisis*. Social Work, Vol. 41, No. 2, 1996. s. 129–135.

JONEKOVÁ, Eva – JUDÁK, Viliam – LALINSKÝ, Milan: *Nová Bystrica. Rozlohou najväčšia obec na Kysuciach*. Čadca 2010.

JUDÁK, Viliam: *Návraty k rodnej hrude. Stručné dejiny Riečnice a Harvelky*. Nitra 1995.

JUDÁK, Viliam: *Spod Beskyda veselo i vážne. Životné príbehy ľudí z Riečnice a Harvelky*. Čadca 2004.

JUDÁK, Viliam: *V dome našej matky. 100 rokov kostola v Riečnici*. Čadca 2005.

JUDÁK, Viliam: *Z riečnických a harvelských dvorov*. Čadca 2006.

JUŘINA, Petr: *Krajina archeologická*. In: LEDEREROVÁ KOLAJOVÁ, Kristýna (ed.): *Vnímání krajiny*. Sborník z konference Krajina jako duchovní dědictví. Praha 2012. s. 19–24.

KORDIOVSKÝ, Emil: *Zatopené vesnice Bitov, Kníničky a Mušov v důsledku budování vodních nádrží*. In: BEDNÁŘÍK, Petr – NOSKOVÁ, Helena – MARŠÁLEK, Zdenko (eds.): *Nucené migrace v českých zemích ve 20. století*. Praha 2018. s. 297–309.

KRATOCHVÍLOVÁ, Petra: *Ve stínu Vírské nádrže. Zánik obcí Chudobín a Koroňovice*. Praha 2014. Magisterská práce (Mgr.). UNIVERZITA KARLOVA. Fakulta humanitních studií.

MILLIGAN, Melinda M.: *Displacement and Identity Discontinuity. The Role of Nostalgia in Establishing New Identity Categories*. Symbolic Interaction, Vol. 2, No. 3, 2003. s. 381–403.

OLBERTOVÁ, Veronika: *Potopená kultúra*. Nitra 2012.

PELCOVÁ, Naděžda: *Dům, domov, bydlení*. In: KRUŽÍK, Josef – NOVOTNÝ, Karel (ed.): Emmanuel Lévinas – Filosofie a výchova. Ke stému výročí narození Emmanuela Lévinase. Praha 2006.

Retrospektivní lexikon obcí Československé socialistické republiky 1850–1970. Díl I, Svazek I, Praha 1978.

SALNER, Peter: *Riečnická rodina*. In: Národopisné informácie Riečnica – Harvelka (Výskum zátopovej oblasti na Kysuciach). Bratislava – Čadca 1981. s. 88–103.

SHAMI, Seteney: *The Social Implications of Population Displacement and Resettlement. An Overview with a Focus on the Arab Middle East*. The International Migration Review, Vol. 27, No. 1, 1993. s. 4–33.

SMITH-OLIVER, A.: *Defying Displacement. Grassroots Resistance and the Critique of Development*. Austin 2010.

SOKOL, Jan: *Člověk a náboženství*. Praha 2004.

STOJANOV, Robert – KELMAN, Ilan – TAN, Yan – DUŽÍ, Barbora: *Nucené přesídlení obyvatel v Česku (Československu) a Číně. Komparativní analýza důsledků výstavby přehradních nádrží*. In: In: BEDNAŘÍK, Petr – NOSKOVÁ, Helena – MARŠÁLEK, Zdenko (eds.): Nucené migrace v českých zemích ve 20. století. Praha 2018. s. 310–325.

STŘIHAVKOVÁ, Monika: *Zaniklá obec Přísečnice ve vzpomínkách jejích obyvatel*. Praha 2014. Magisterská práce (Mgr.). UNIVERZITA KARLOVA. Fakulta humanitních studií.

SZALÓ, Csaba: *Domov a jiná místa/ne-místa formování kulturních identit*. Sociální studia, 1, 2006, s. 145–160. [Online] Dostupné z URL: < <http://socstudia.fss.muni.cz/dokumenty/080227135221.pdf> > [Cit. 2014-03-16].

ŠÍPEK, Jiří: *Úvod do geopsychologie. Svět a putování po něm v kontextu současné doby*. Praha 2001.

ŠKOVIEROVÁ, Zita: *Intralokálne vzťahy v obci Riečnica*. In: Národopisné informácie Riečnica – Harvelka (Výskum zátopovej oblasti na Kysuciach). Bratislava – Čadca 1981. s. 123–145.

THE WORLD BANK: *Involuntary resettlement sourcebook. Planning and Implementation in Development Projects*. Washington DC 2004.

VÁCLAVÍKOVÁ, Hana: *Pokrokem k zániku - obce zaniklé v důsledku stavby přehradních nádrží na území Moravy*. Olomouc 2012. bakalářská práce (Bc.). UNIVERZITA PALACKÉHO V OLOMOUCI. Přírodovědecká fakulta.

Internetové zdroje

Oficiální stránka obce Riečnica. Dostupné z URL: < <http://riechnica.com> > [2016-03-16].

Iné

Ludia spod zelenej lipy [dokumentárny film]. Réžia Ján Genserek. Československá televízia, Bratislava 1985.

Rozhovory s narátormi

Rozhovor s A.Š. (1960) uskutočnený dňa 15. februára 2014 v Košťanoch nad Turcom. Prepis rozhovoru uložený v súkromnom archíve autorky.

Rozhovor s A.K. (1935) uskutočnený dňa 15. februára 2014 v Bystričke pri Martine. Prepis rozhovoru uložený v súkromnom archíve autorky.

Rozhovor s A.K. (1959) uskutočnený dňa 15. februára 2014 v Bystričke pri Martine. Prepis rozhovoru uložený v súkromnom archíve autorky.

Rozhovor s E.J. (1960) uskutočnený dňa 12. februára 2014 v Novej Bystrici. Prepis rozhovoru uložený v súkromnom archíve autorky.

Rozhovor s H.G. (1964) uskutočnený dňa 10. februára 2014 v Oravskej Lesnej. Prepis rozhovoru uložený v súkromnom archíve autorky.

Rozhovor s J.B. (1934–2020) uskutočnený dňa 15. februára 2014 v Košťanoch nad Turcom. Prepis rozhovoru uložený v súkromnom archíve autorky.

Rozhovor s J.B. (1967) uskutočnený dňa 15. februára 2014 v Košťanoch nad Turcom. Prepis rozhovoru uložený v súkromnom archíve autorky.

Rozhovor s J.P. (1956) uskutočnený dňa 11. februára 2014 v Oravskej Lesnej. Prepis rozhovoru uložený v súkromnom archíve autorky.

Rozhovor s J.R. (1955–2014) uskutočnený dňa 16. februára 2014 v Oravskej Lesnej. Prepis rozhovoru uložený v súkromnom archíve autorky.

Rozhovor s M.H. (1958) uskutočnený dňa 23. januára 2016 v Bystričke pri Martine. Prepis rozhovoru uložený v súkromnom archíve autorky.

Rozhovor s M.M. (1951) uskutočnený dňa 8. februára 2014 v Oravskej Lesnej. Prepis rozhovoru uložený v súkromnom archíve autorky.

Rozhovor s M.M. (1951) uskutočnený dňa 17. januára 2016 v Oravskej Lesnej. Prepis rozhovoru uložený v súkromnom archíve autorky.

Rozhovor s M.R. (1924) uskutočnený dňa 8. februára 2014 v Oravskej Lesnej. Prepis rozhovoru uložený v súkromnom archíve autorky.

Rozhovor s M.R. (1930–2015) uskutočnený dňa 10. februára 2014 v Kysuckom Novom Meste. Prepis rozhovoru uložený v súkromnom archíve autorky

Rozhovor s M.R. (1977) uskutočnený dňa 18. januára 2016 v Novej Bystrici. Prepis rozhovoru uložený v súkromnom archíve autorky.

Rozhovor s M.R. (1949) uskutočnený dňa 7. februára 2014 v Novej Bystrici. Prepis rozhovoru uložený v súkromnom archíve autorky.

Rozhovor s M.Š. (1958) uskutočnený dňa 15. februára 2014 v Košťanoch nad Turcom. Prepis rozhovoru uložený v súkromnom archíve autorky.

Rozhovor s V.K. (1963) uskutočnený dňa 15. februára 2014 v Bystričke pri Martine. Prepis rozhovoru uložený v súkromnom archíve autorky.

Tento výstup vznikl v rámci projektu Špecifického vysokoškolského výzkumu 260 607.

O autorke

*Mgr. Katarína Mlichová (*1990)* vyštudovala na Univerzite Palackého v Olomouci odbory História, Kultúrna antropológia a Judaistika: Dejiny a kultúru Židov. Od roku 2016 je doktorandkou odboru Obecná antropológia na Fakulte humanitných štúdií Univerzity Karlovej. V súčasnosti sa venuje problematike vysídlenia a orálnej histórii.

Email: kata.mlich@gmail.com

Obr. 1: Sťahovanie u Zázvora v Riečnici (jeseň 1989).
Zdroj: Ladislav Cingel, súkromný archív.

Obr. 2: U Rybov. Opustený dom Jozefa Buchu v Riečnici (1985).
Zdroj: Anna Špidusová (rod. Buchová), súkromný archív.

Obr. 3: Stará hruška v záhrade Ignáca Buchu v Riečnici.
Zdroj: Anna Špidusová (rod. Buchová), súkromný archív.

Obr. 4: Základy harvelského domu ako jediná pamiatka bývalej stavby (11/2013).
Zdroj: Katarína Mlichová, súkromný archív.

Obr. 5: Stretnutie rodákov v Harvelke (2014).

Zdroj: Katarína Mlichová, súkromný archív.

Obr. 6: Rodina Buchová a Judáková na stretnutí pri pamätnej tabuli v Riečnici.

Zdroj: Angela Slivková (rod. Judáková), súkromný archív.

Obr. 7: Pamätný kríž u Buchy v Riečnici.
Zdroj: Katarína Mlichová, súkromný archív.

Obr. 8: Pamätný kríž u Romana v Harvelke (11/2013). Zdroj: Angela Slivková (rod. Judáková), súkromný archív.

Obr. 9: Pamätné obrazy v dome narátora, v jeho súčasnom bydlisku v Košťanoch pri Martine (02/2013).
Zdroj: Katarína Mlichová, súkromný archív.

Obr. 10: Pamätná fotografia v byte narátorky v Kysuckom Novom Meste. Na fotografii stará jablň v záhrade jej rodného domu v Harvelke (02/2014).
Zdroj: Katarína Mlichová, súkromný archív.

Obr. 11: Narátorka v jej byte v Kysuckom Novom Meste. V pozadí pamätný obraz jej rodného domu v Harvelke (02/2014).

Zdroj: Katarína Mlichová, súkromný archív.

Obr. 12: Narátor z Harvelky. V pozadí pamätné fotografie z Harvelky (02/2014).

Zdroj: Katarína Mlichová, súkromný archív.